

Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme

Ali BALTACI

Dr. Öğr. Üyesi

Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Muş, Türkiye

ORCID: 0000-0003-2550-8698

a.baltaci@alparslan.edu.tr

Öz

Toplumsal ve bireysel dünyaya ilişkin araştırmalarda kullanılabilecek iki ana yaklaşım ve bu kapsamda iki temel örneklem yöntemi vardır. Bunlar nicel ve nitel araştırma ile olasılıklı ve olasısız örneklem yöntemleridir. Alanyazında alternatif yaklaşımlar arasındaki farklılıkları tartışan araştırma ve örneklem yöntemleri üzerine kitaplar olmasına rağmen, örneklem yöntemlerini inceleyen araştırmalar oldukça sınırlıdır. Kavramsal tarama modelinde desenlenen çalışmanın temel gerekçesi, özellikle Türkçe alanyazındaki nitel yöntemleri kullanan çalışmalarda karşılaşılan örnek seçimi, örnek belirleme yöntemi ve örnek hacmi sorunlarıdır. Bu bağlamda, hatalı örnek veya yöntem seçimi sonucu birçok nitel desenli araştırmanın geçerlik, güvenilirlik, tutarlık ve inandırıcılığı da sorunlu olmaktadır. Bu çalışma özellikle nitel araştırmaların sıklıkla yapıldığı sosyal bilimler alanyazınında karşılaşılan örnek belirleme, örnek hacmi ve örneklem yöntemlerinin kavramsallaştırılması amacıyla yapılmıştır. Ayrıca çalışma ile güncel tartışmalar eşliğinde nitel araştırmalar için kuramsal ve uygulamaya dönük bir altyapı hazırlanması da amaçlanmıştır. Bu çalışmada öncelikle araştırmanın doğası, nitel ve nicel araştırmanın yapısı ile her iki araştırma yönteminin örneklem kuramları ele alınmış; ardından, nitel araştırmalarda kullanılan temel örneklem yöntemleri incelenmiştir. Araştırmada ayrıca, örnek hacmi ve örneklemin uygulanması ile alanyazındaki çeşitli çalışmalarda araştırmacıların sıklıkla yaptıkları hatalar da tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Araştırma yöntemleri, Nitel Araştırma, Örnek, Örneklem, Örnek Hacmi.

A Conceptual Review of Sampling Methods and Sample Size Problems in Qualitative Research

Abstract

There are two major approaches, and two basic sampling methods to research that can be used in the study of the social and the individual world. These are quantitative and qualitative research, and probability and nonprobability sampling. Although there are books on research methods that discuss the differences between alternative approaches and sampling methods, it is rare to find an article that examines the design issues at the intersection of the quantitative and qualitative divide and especially sampling methods based on eminent research literature. The main reason for this study, which is modeled in the conceptual review model, is that it is problematic to choose the sample that is encountered in studies using qualitative methods in the Turkish literature. In this context, the validity, reliability, consistency, and credibility of many qualitative research studies resulting in the selection of faulty samples or methods are also problematic. This study was carried out to conceptualize sample determining, sample volume and sampling methods encountered in the social sciences literature, where qualitative studies are frequently performed. It is also aimed to prepare a theoretical and practical infrastructure for qualitative studies in the context of contemporary discussions. This study has been carried out to provide a theoretical and practical background at the point of conceptualization of sampling methods, sample size problems and sampling methods encountered in the social sciences literature, in which qualitative studies are carried out. In this study, primarily the nature of the research, the structure of the qualitative and quantitative research and sampling theories of both research methods are discussed; Followed by basic sampling methods used in qualitative research. The research also discusses the frequent mistakes made by researchers in various studies involving sample size and sample implementation.

Keywords: Research methods, Qualitative Research, Sample, Sampling, Sample Size.

GİRİŞ

Bilimin temel özelliği, bilinmeyen olay ve olguların çeşitli yöntemlerle araştırılması ve araştırma sonuçlarının toplumun kullanımına sunulmasıdır. Her bilim dalı kendi alanı ile ilgili araştırma yöntemlerine sahiptir. Oldukça çeşitli araştırma yöntemleri olsa da fen bilimlerinde deneysel desenler, sosyal bilimlerde ise olgulara ilişkin karşılaştırmalar yaygınlık olarak yapılmaktadır. Araştırma yöntemlerinde temelde nicel, nitel ve karma olarak adlandırılan üç yaklaşım bulunmaktadır. Nicel araştırma, temelde matematiğe dayalı yöntemler yardımıyla değişkenler arasındaki ilişkileri çeşitli istatistikler ve sayısal verilerle açıklayan bir araştırma yöntemidir (Patton, 2005). Daha geniş bir ifade ile nicel araştırma, bireysel veya toplumsal bir olgu ya da problemi açıklayabilmek için çeşitli varsayımlar geliştirilmesi, varsayımları test etmek için sayısal verilerin elde edilmesi ve farklı hesaplama yöntemleri ile sayısal verilerin anlam bütünlerine dönüştürülmesi gibi temel süreçleri içeren deneysel bir araştırma yöntemidir (Coyne, 1997). Nitel araştırma ise, bireysel ve toplumsal olgular hakkında çevreden ve diğer değişkenlerden sınırlandırılmış değişkenlere indirgenemeyecek ölçüde karmaşık ve birbiri ile bağlı epistemolojik varsayımlara dayandığından, nicel araştırma verilerinden daha karmaşık bir veri desenine sahiptir (Denzin & Lincoln, 2008). Dolayısıyla nitel araştırmanın temel özelliklerinin belirlenebilmesi için kapsamlı bir tanımlama yapılması gereklidir.

Alanyazından hareketle nitel araştırma, insanların deneyimledikleri bireysel ve toplumsal olay ve olguların temel niteliklerini açıklamak için, araştırmacının doğal ortamlarında insanları gözlemesi, olay ve olguların oluşum süreçlerini incelemesi için yürüttüğü indirgemesi, açıcı ve yorumlayıcı bir sürecin ifadesidir (Creswell, 2013; Mertens, 2014). Bu noktada nitel araştırmanın, nicel bir desenin sıklıkla vurguladığı ‘miktar’ kavramından ziyade ‘kalite’ kavramına odaklandığı ve olgubilim, sembolik etkileşimcilik, yorumbilim gibi çeşitli disiplinlerin fikirlerinden etkilenen bir dinamik yapıda olduğu, ancak sadece tek bir yöntem bilim veya tek bir disipline indirgenemeyeceği belirlenebilir (Merriam, 1988; Neuman, 2014). Son dönem sosyal bilimler çalışmalarında sıklıkla kullanılan karma araştırma ise, nitel ve nicel desenlerin ikisini de barındıran araştırmalardır. Karma araştırma deseni, nicel ağırlıklı veya nitel ağırlıklı olabilmektedir. Karma araştırmalarda her iki araştırma yaklaşımı (nitel ve nicel) birbirlerinden ayrı çalışmalar olarak yürütülüp tek bir araştırma olarak sunulmaktadır. (Tashakkori & Teddlie, 2010).

Hem nicel hem de nitel yaklaşımda örneklem belirlenmesi, veri toplama ve analiz yöntemleri de birbirinden farklıdır. Nicel araştırma, tündengelsel örnekleme yöntemleri, soru formu, anket ve sayıları içeren sistematik ölçüm araçlarını kullanmaktadır (Baltacı, 2017). Nicel araştırmacılar, verileri analiz etmek için matematiksel modeller ve istatistikler kullanır ve bulguları kişisel çıkarıma yer vermeyecek ölçüde yansız, üçüncü kişi dili ile sunarlar (Johnson & Christensen, 2008). Buna karşın, nitel araştırmada, tümevarımsal örnekleme yöntemleri,

katılımcıların gözlemine, derinlemesine görüşmeleri, belge analizi ve odak gruplar gibi yöntemler kullanılır. Nitel veriler genellikle metin, bazen grafik ya da şekiller biçimindedir (Strauss & Corbin, 2014). Araştırmacıların bu denli çeşitlenen veriler içinden inceledikleri olguyu en iyi yansıtanları belirlemesi gereklidir. Nitel araştırmalar için örneklem belirlenmesi, araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini etkilediğinden oldukça önem arz etmektedir (Mertens, 2014). Alanyazında bulunan nitel araştırma çalışmalarında çoğunlukla nitel örneklem belirleme hataları ve yanlış örneklem seçimi yapıldığı belirlenmiştir. Yanlış örneklem seçimi, hatalı sonuçlara ulaşılmasına yol açmakta araştırmanın geçerliğini yitirmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, kavramsal tarama modelinde desenlenen bu çalışmayla araştırmacılara nitel örneklem seçimi konusunda yol gösterilmeye ve alanyazında bu yönde bulunan eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada nicel örnekleme yöntemlerine de değinilmiş, nitel araştırmalarda kullanılacak örneklem yöntemleri kuramsal bir analiz ile incelenmiş, ayrıca uygulamaya dönük öneriler geliştirilmiştir. Bu çalışma ile nitel araştırmacıların karşılaştığı örneklem seçimi zorluklarının giderilmesi amaçlanmaktadır.

BÜTÜNDEN PARÇAYA: EVRENİ ÖRNEĞE İNDİRGEMEK

Hangi konuda olduğuna bakılmaksızın tüm bilimsel araştırmalar incelemek için bir veriye gereksinim duyarlar. Gereksinim duyulan bu veri ise araştırmaya konu olan olguları içinde barındıran de evrende bulunmaktadır. Araştırmacının, oldukça geniş bir alan olan evreni tamamen incelemesi çok maliyetli olacağından, veriler evreni temsil ettiği düşünülen bir bölümden elde edilmeye çalışılır (Liamputtong, 2013). Nitel araştırmalarda evren, araştırmacının gerçekte incelediği ve araştırdığı olguları barındıran insan toplulukları, sosyal gruplar veya çok çeşitli olay ve olgulardır. Evren kavramı, bir kıtayı (Avrupa, Asya vb.), bir ülkeyi (Türkiye, Japonya vb.), bir şehri (Ankara, Kayseri vb.), bir kurumu (Sağlık Bakanlığı, Kültür Bakanlığı vb.) ifade edebileceği gibi bir meslek grubu, cinsiyet, ırk, yaş, medeni durum gibi belirli demografik özellikleri barındıran yığınlar da evreni oluşturabilir. Bu noktada çeşitli araştırmalarda yığın kavramı hatalı olarak evren kavramı yerine kullanılmaktadır. Bu yanlış kullanım alanyazında bir kavram sorunsalı neden olmaktadır. Yığın, belirli bir şeyin sayıca çokluğudur ve yığında benzer özellikleri olan öğeler söz konusuysen (Coyne, 1997), evren birbirinden farklı özellikleri sahip öğeler ve yığınların bir bütünüdür (Tashakkori & Teddlie, 2010). Aslında evren, araştırmacının incelediği olay veya olguyu en iyi yansıtacağını düşündüğü veya hakkında bilgi almak istediği gruplardır. Evren, farklı unsurların bir arada bulunduğu ve oldukça geniş bir veri alanına sahip öğe ve yığınlardan (birey, sınıf, birim, element, olay veya olgu vb.) oluşmaktadır (Miles & Huberman, 1994). Örneğin bir araştırmacı, gazetecilik mesleğinin çalışma koşullarıyla ilgili bir araştırma yapmak istediğinde, bu araştırmanın evreni tüm gazetecilerdir. Benzer şekilde bir politikacının sağlıklı ilgili

düşünceleri üzerine yapılan bir araştırmanın evreni de o politikacının sağlıklı ilgili tüm söylem ve eylemleridir.

Bazı durumlarda araştırmacıların evrene ulaşmaları kolay olmayabilir. Evrenin büyüklüğü, çalışılacak alanların geniş olması ve araştırmacının evrenin tamamına ulaşacak zaman ve imkânlarının olmaması gibi etkenlerle evrene erişim sınırlı düzeyde olabilmektedir. Evren genişleyip çeşitlendikçe, evrenin tamamına ulaşarak veri toplanması güçleşmektedir (Strauss & Corbin, 2014). Evrene erişim imkânlarının sınırlılığı araştırmacıyı evreni temsil ettiğini düşündüğü ve evrenin içinde yer alan bir bölüme yönlendirir (Shenton, 2004). Araştırmacının incelediği, ilgilendiği, hakkında fikir sahibi olmak istediği ve aktif olarak araştırdığı evrenden aldığı ve o evreni temsil ettiğini düşündüğü gruba örneklem adı verilmektedir (Neuman, 2014; Kothari, 2004). Hekimlerin stresle başa çıkabilme yollarını belirlemek isteyen bir araştırmacının, Sağlık Bakanlığındaki tüm hekimlerden veri toplaması mümkün değildir. Bu durumda araştırmacının erişim imkânlarına göre örneklemin belirlenmesi ve araştırmanın bu örneklem üzerinde sürdürülmesi gereklidir. Hekimleri yansıttığı düşünülen takriben 30 kişilik temsili bir çalışma grubu belirlenmesi, örneklem seçimi olarak ifade edilebilir. Ancak burada sosyal bilimlerde sıklıkla karşılaşılan bir örnek belirleme sorunu söz konusudur. 30 kişilik örnek hacmi, nicel bir araştırma için matematiksel hataların artmasına ve genellemelerin hatalı yapılmasına neden olabilir. Çünkü nicel örneklemin amacı evrene ilişkin genellemeler yapabilmek ve evreni tam anlamıyla temsil edebilmektir. Bu bağlamda örnek hacmi, nicel araştırmaların kalbini oluşturur (Morgan & Morgan, 2008). Bununla birlikte 30 kişilik bir örnek, nitel bir araştırma için eşsiz bir veri kaynağı olabilir. Sosyal araştırmacıların örnek seçimi konusunda sıklıkla karşılaştıkları bu sorun ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Sosyal araştırmacıların sıklıkla yaşadıkları ve nitel veya nicel araştırmanın da en önemli sorunsalı olan örnek seçimi konusu, oldukça karışık bir indirgeme sürecini ifade etmektedir. Alanyazında karşılaşılan pek çok tez, makale ve raporda nicel ve nitel örneklem belirleme hataları, bu hataların kasten yapılmaktan öte sistematik bir şekilde yıllarca devam edegelen ve çoğu kez farkına varılmayan bir sorun olduğunu belirlemektedir.

Evrenden örneklemin indirgenmesi süreci oldukça önemlidir. Örneklemin belirlenebilmesi için öncelikle hedef evrenin belirlenmesi gereklidir. Araştırmanın yapılış amacı hedef evrene ilişkin yargılar oluşturmak olduğundan; hedef evren, araştırmacının incelediği, ilgi duyduğu ve yaptığı çalışma sonucunda belirlediği sonuçları genellemek istediği evrendir (McMillan, 1996). Hedef evren bireyler, gruplar, sosyal kurumlar veya olay ve olgular da olabilir (Patton, 2005). Hedef evren belirlendikten sonra, evreni en iyi yansıtacağı ve çalışmadan istenen ayrıntıları belirginleştireceğine inanılan örnekleme çerçevesi oluşturulur. Örneklem çerçevesi, evreni tam anlamıyla temsil edebilecek öğeler veya unsurların listesidir (Neuman, 2014). Ancak örneklem çerçevesi her durumda

belirlenemeyebilir. Öğrenciler, tutuklu ve hükümlüler veya hastalar üzerinde yapılacak bir araştırma için ilgili listeler elde edilebilir. Ancak, bir şehir veya ülke gibi büyük ölçekli araştırmalarda araştırmacının, evrenin bütün öğelerini içeren bir örneklem çerçevesi oluşturması olası görülmemektedir. Bu tip çalışmalarda seçmen pusulaları, adres kayıtları ve telefon rehberi gibi listeler kullanılmakta, ancak bu kaynaklar da evrenin bütün öğelerini kapsayacak genişlikte olmamaktadır (Mertens, 2014). Alanyazında genellikle nitel desenli araştırmalarda örneklem çerçevesi hataları ile karşılaşmaktadır. Örneklem çerçevesi, araştırmanın geçerliğini ve tutarlığını doğrudan etkilediğinden, evrene ilişkin kestirim ve genellemelerde bulunabilmek için özel olarak belirlenmesi gereklidir. Evreni temsil etmeyen veya evrenin özelliklerini yansıtmayan örnekler üzerinde yapılan çalışmalar, önemli ölçüde hatalı sonuçlara ulaşabilir ve araştırmanın güncelliğini geçersiz kılabilir.

Örneklem çerçevesi belirlendikten sonra, evrendeki öğelere benzer bir şekilde, örnekleme meydana getiren her bir öğe belirlenmelidir. Bir olay, olgu, element veya birimler olarak da ifade edilebilen bu öğeler üzerinde veri toplama ve analizler gerçekleştirileceğinden analiz öğeleri olarak da tanımlanabilir. Nitel araştırmaların tekrarlanabilir ve inandırıcı sonuçlar sunması, örneklemin evrenin tüm öğelerini barındırmasıyla ilgilidir (Creswell, 2013). Alanyazında sıklıkla karşılaşılan ve öğeleri tam olarak belirlenmemiş bir örneklem, çeşitli hataları barındıracak ve ölçülmek istenenden farklı bir ölçüm yapılmasına yol açacaktır. Örneklem hatası olarak da ifade edilen bu durum, örneklemin evrenden ne kadar farklı olduğunu veya örneğin ana özelliklerinin hangi ölçüde evrenin ana özelliklerinden farklılaştığını belirlemektedir (Schmidt & Hunter, 2014).

Örneklem hatasının artması, örneğin evreni temsil etme gücünün de azaldığını ve araştırmanın genellenmesinin sorunlu olacağını ifade eder. Bilimin doğası gereği gerek nicel gerekse nitel araştırmalardan elde edilen sonuçların genellenebilir olması gereklidir (Popper, 2005). Bunun yanında evreni temsil yeteneği düşük örneklem üzerinde yapılan araştırmalardan sağlanan sonuçların, evrenin tamamına genellenmesi ile araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği de düşük düzeyde olacaktır (Neuman, 2014). Örneğin taşrada çalışan memurların sorunlarını araştıran bir araştırmacının bu araştırmayı şehirdeki memur örnekleme üzerinde sürdürmesi; otobüs şoförlerinin mutluluk düzeyini araştıran bir çalışmanın, motosiklet şoförlerine genellenmesi veya öğretmenlerden elde edilen verilerin diğer meslek gruplarını içerecek şekilde genişletilmesi örneklem hatalarıdır (Schmidt & Hunter, 2014).

Alanyazındaki nitel araştırmalarda sıklıkla örneklem hatalarına rastlanılmaktadır. Bu durum nitel araştırma geleneğinin yerleşmemiş olmasına, araştırmacının acemiliğine ve araştırılan konuların farklı bağlamları içerdiği gibi (Rubin & Babbie, 2016) çeşitli gerekçelerle ilişkilendirilse de esasen dikkatli bir örneklem belirlenmesiyle giderilebilir. Alanyazında karşılan örneklem hataları genel olarak örneklem boyutuna ilişkin hatalar, evrenin homojen yapısına ilişkin hatalar

ve yanlış örneklem yöntemi seçilmesine ilişkin hatalar olarak belirlenebilir (Grix, 2010). Bu hataların azaltılması ile nitel araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği artırılabilir. Örneklem hatalarını azaltabilmek için öncelikle evreni yansıtacak örneklem boyutu dengeli bir şekilde ayarlanmalıdır (Marshall & Rossman, 2014; McNabb, 2015). Örneklem boyutu, evrenin detaylarını belirginleştirebilecek öge sayısıdır. Alanyazında çoğunlukla karşılaşılan ve nitel araştırmacıların içine düştüğü önemli bir yanlış, daha büyük örneklem için daha fazla ayrıntı verebileceği ve evreni daha iyi yansıtacağıdır (Mertens, 2014). Oysa nitel araştırmalarda örneklemin niceliği değil niteliği önemlidir. Alanyazında bu yanlış gereği çok büyük hacimde örnekler üzerinde yürütülen nitel çalışmalara rastlanılmaktadır. Pozitivist paradigmanın nicel yöntemleri yücelten doğası gereği pek çok araştırmacı, nitel araştırmaları, nicel araştırma geleneğinin örnek sayısına önem veren bir yaklaşımla ele almaktadır. Nitel araştırmaya böylesi bir bakış açısıyla yaklaşmak, araştırmacıların her iki araştırmanın da mantığını kavrayamadığını göstermektedir (Baltacı, 2017). Bununla birlikte hikâye analizi ve olgubilim deseni gibi farklı teknikleri kullanan alanyazındaki çok sayıda nitel çalışmada, az sayıda örneklem üzerinde oldukça detaylı veri toplandığı görülmektedir. Bu durum veri büyüklüğünün, nitel araştırmalar için önemli olmadığına işaret etmektedir (Neuman & Robson, 2014). Nitel araştırmalarda büyük gruplar yerine, araştırmanın amaçlarını karşılayan, detaylı veri sunabilecek örneklem belirlenmesi gereklidir (Coyne, 1997). Az sayıda örneklemden sağlanan verilerin derinliği, bir ölçüde araştırmacının tecrübesini gerektirmektedir. Ancak acemi araştırmacılar için evreni belirleyebilecek öge sayısının fazla olması, nitel örneklem büyüklüğünden kaynaklanabilecek hataların en aza indirilmesini sağlayabilir (Patton, 2005).

Alanyazında karşılaşılan örneklem hatalarından bir diğeri ise homojen evrenlerden örneklem seçmektir. Homojen evrenler üzerinde araştırmalar yürütmek örneklem hatalarını azaltsa da farklı etkilerden tamamen arınmış homojen evrenler bulmak oldukça zordur (Strauss & Corbin, 2014). Özellikle sosyal bilimlerde birçok öge tarafından etkilenen heterojen gruplar bulunmaktadır. Sosyal bilimlerde yürütülen araştırmalarda, tek bir meslek grubu, yaş, cinsiyet veya aynı olaydan etkilenmişlik gibi benzerlikler homojenlik olarak ifade edilmektedir (Creswell, 2013). Oysa homojenlik belli düzeyde kapalılık durumudur ve sosyal sistem içinde kendini kapalı tutmuş bir evren bulmak çok olası değildir (Neuman & Robson, 2014). Bunun yerine araştırmaların heterojen kimliğe bürünmeleri ve evrendeki öğelerin detaylarını örneklem yansıtmaları önemlidir (Kothari, 2004).

Alanyazında karşılaşılan bir diğeri örneklem hatası ise araştırmacının hakkında bilgi sahibi olmadığı örneklem yöntemlerini kullanmasıdır. Örneklem yöntemleri hakkında bilgi sahibi olmak araştırmanın yürütüldüğü evreni tanımaya gerektirir. Alanyazındaki çalışmaların çoğu deneyimsiz araştırmacılar tarafından yürütüldüğünden, araştırmacılar araştırdıkları konuların sınırlarını

belirleyememekte ve genellikle araştırdıkları konudan farklı veriler sunan örneklere yönelmektedirler (Sale, Lohfeld & Brazil, 2002). Ayrıca nitel araştırmacılar daha nitelikli veri elde edebilmek için nicel araştırmalarda kullanılan olasılıklı (amaçsız) örneklem yöntemlerini tercih etmekte ve bu yöntemleri nitel yöntemler gibi lanse etmektedirler. Bu durum araştırmacının, nicel örneklem yöntemlerini uygulamanın pratik olması ile birlikte araştırma tecrübesinin olmamasından kaynaklanmaktadır (Denzin & Lincoln, 2008; Neuman, 2014) Ayrıca olasılıklı örneklem yapmak, nitel araştırmanın olguları ayrıntılı ve tarafsız bir şekilde inceleyen doğasına aykırı bir durumdur. Evrenin detaylarını yansıtacak bir örneklem ise amaçlı örneklem belirlenmesinden çok rastgele örneklem yöntemleri ile sağlanabilir (Vogt vd., 2012). Nitel araştırmalarda rastgele örneklem, evrendeki bütün öğelerin eşit ve bağımsız belirlenme ihtimalinin olduğu örneklem yöntemidir. Rastgele örneklemede araştırmacının önyargılarının, evrenden örneklem belirlenmesi üzerinde olabilecek olumsuz etkisi de giderilmektedir (Grix, 2010). İlerleyen bölümde nicel ve nitel örnek seçim yöntemleri tartışılacaktır.

YÖNTEMİN KRONİK SORUNU: ÖRNEKLEM SEÇİM YÖNTEMLERİ

Araştırmaların en önemli unsuru olan örnek seçimi, alanyazında bulunan çoğu çalışmanın da en zayıf halkasıdır. Araştırmacılar, hakkında çok fazla kuramsal ve uygulama bilgisine sahip olmadıkları yöntemleri deneme (Rubin & Babbie, 2016) ve kendi alanlarında daha önce denenmemiş olan yöntemleri seçerek fark yaratma eğiliminde (Reichardt & Rallis, 1994) olsalar da genellikle alanyazındaki güncel çalışmalarda kullanılan yöntemleri farklı durumlar için kullanırlar (Sale vd., 2002). Bu kopyalama mantığı içinde farklı ve denenmemiş örneklem yöntemleri de uygulama amacına uygun olmayan şekilde hatalı kullanılmaktadır (Cresswell, 2013). Bu açıdan araştırma yöntemlerinin süregelen bir sorunu olarak örneklem belirleme yöntem ve metotları olduğu belirlenebilir. Alanyazındaki herhangi bir çalışmada örneklemin, hedef evreni uygun bir şekilde yansıtır yansıtmadığı, örneğin nasıl seçildiğine bakılarak anlaşılabilir. Seçim aşamasında olasılık unsuru olup olmaması ile araştırma amaçları ve araştırma sorularının açık bir şekilde ifade edilmesi durumuna göre, örneklem yöntemini olasılıklı (amaçsız) örneklem ve olasılıklı olmayan (amaçlı) örneklem yöntemleri şeklinde iki ana başlık altında incelemek mümkündür (Coyne, 1997; Liamputtong, 2013). Nitel araştırmalarda daha çok olasılıklı olmayan, amaçlı örneklem yöntemleri tercih edilse de (Grix, 2010) öncelikle her iki örneklem yönteminin de incelenmesi örnek seçim sürecinde araştırmacıların yaşadıkları sorunların belirlenmesi açısından önem arz etmektedir.

Niceliğin doğası ve olasılıklı örneklem belirleme pratikleri

Nicel araştırma yöntemleri, yukarıda kısaca ele alındığı şekliyle evrendeki olguların, örnekte yansıtılabilecek biçimde sayılarla ifade edilmesi ve sayısal ilişkilerden hareketle genellemelere yönelik örneklem seçimini esas almaktadır.

Alanyazındaki çoğu araştırmacı, nicel araştırmanın farklılıkların daha kolay belirlenmesine ve pratik bir şekilde genellemeler yapılmasına imkân tanıyan doğası sebebiyle bu yönde çalışmalar yapmayı tercih etmektedirler. Olasılıklı örneklem temel olarak olasılık kuramına dayanmaktadır (Lewis, 2015). Olasılık kuramına göre, evrendeki her öge eşit seçilme şansına sahiptir ve örneklem seçiminde eşit olasılık sağlamak ise olasılıklı seçimlerle mümkün olmaktadır. Bu kurama göre, örneklemin karakteristik özelliklerinin (istatistiğinin) belli bir oranının aritmetik ortalaması evrenin parametresinin \pm standart hata aralığına düşmektedir. Yani olasılık teorisine göre ters orantılı olarak, örneğin standart hatası büyürse, onun evrenin parametresini tahmin etme ya da evreni temsil etme kabiliyeti azalmaktadır. Standart hatayı azaltmak için önerilen yöntemlerin en başında rastgele seçim ve büyük örneklem boyutu gelmektedir (Liamputtong, 2013).

Evrenin parametrelerini en uygun şekilde temsil eden ögelerin seçilmesi, örneklemin temel amacıdır. Bu amaç doğrultusunda olasılıklı örneklemede evrenin her ögesi için eşit şans yaratılması durumu her zaman ihtimal dâhilinde olmayabilir (Neuman & Robson, 2014). Alanyazında olasılıklı örneklemin yüksek maliyeti ve uygulamasının zorluğu gibi olumsuzlukları bulunmasına rağmen, bilimsel açıdan daha çok kabul gördüklerine ilişkin belirlemeler bulunmaktadır (Marczyk vd., 2005). Bununla birlikte olasılıklı örnekleme yöntemleri ile belirlenmiş örneklemler tam ve kusursuz olarak evreni yansıtmaları da içlerinden seçtikleri evrenleri olasılıklı olmayan örneklem yöntemlerine göre çok daha iyi temsil ettiklerine ilişkin görüşler de bulunmaktadır (Onwuegbuzie & Collins, 2007).

Araştırmacıları olasılıklı örnekleme yöntemlerini tercih etmeye iten iki önemli avantaj söz konusudur. İlk olarak olasılıklı örneklem yöntemleriyle araştırmacının örneklem seçimi üzerindeki etkisi azaltılabilir (Reichardt & Rallis, 1994). Araştırmacının önyargıları, beklentileri, tutum ve geçmiş yaşantılarından kaynaklanan yanlılığın azaltılması, araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği ile inandırıcılığı açısından önemlidir (Mertens, 2014). Genellikle sponsor destekli araştırmalarda görülen yanlılık veya yanlı örneklem seçimiyle araştırma sonuçlarında manipülasyonlar oluşturmak araştırma etiği açısından önemli bir problemdir (McNabb, 2015). Toplumun diğer birey, grup veya bölgelerine erişmeyen bir araştırmanın, toplumdaki genel kanıyı yansıtmayacağı ve bu durumda araştırma sonuçlarının da yanıltıcı olabileceği ifade edilebilir (Tashakkori & Teddlie, 2010).

Araştırmacıları olasılıklı örnekleme yöntemlerini tercih etmeye iten ikinci avantaj ise, olasılıklı örneklemede, ögeler rastgele seçim yöntemiyle seçildiğinden, olasılık kuramına göre, örneklemin, evrenin parametrelerini doğru yansıtmaya ihtimali ile genellenebilirliğinin çok daha yüksek düzeyde olmasıdır (Coyne, 1997). Örneğin Savunma Bakanlığına bağlı ordularda görev yapan subay ve astsubayların yaş ortalaması 30 ise, tüm subay ve ast subaylar arasından rastgele

olarak seçilen 100 kişilik bir örneklemin de yaş ortalamasının 30'a yakın olması ihtimali oldukça yüksek olacaktır. Olasılık kuramına göre örneklem sayısı arttırıldığında, örneğin 500 veya 1000 kişilik örneklem gruplarında söz konusu ihtimalin daha da artabileceği söylenebilir (Schmidt & Hunter, 2014). Alanyazındaki araştırmalarda sıklıkla kullanılan olasılıklı örnekleme yöntemleri basit tesadüfi örnekleme, sistematik örnekleme, tabakalı örnekleme, küme örnekleme ve çok aşamalı kümeleme yöntemleridir.

Basit Tesadüfi Örnekleme. Basit rastgele örnekleme de denilen tesadüfi örneklemede, evrendeki öğelerin her olası birleşiminin, örneklem içinde yer alması için eşit bir ihtimali vardır (Kerlinger & Lee, 1999). Bu yöntemin kullanılabilmesi için ele alınan problemlerle ilgili bilgilerin evrene göre benzeşik (homojen) olması gerekir. Basit tesadüfi örneklemede öncelikle evrenin tüm öğelerini içeren bir örneklem çerçevesi yapılmalıdır (Mertens, 2014). Genellikle bir liste halinde oluşturulan örneklem çerçevesinde araştırmacı her öğeye bir numara vermektedir. Daha sonra araştırmacı örneklemin içinde olmasını istediği öğe sayısı kadar tesadüfi sayılar üretir veya öğeleri oluşturduğu listeden rastgele seçebilmek için bir bilgisayar programı ya da tesadüfi sayı listelerini kullanır (Neuman, 2014). Örneğin, 350 öğeden oluşan bir örneklem seçmek için araştırmacının 350 tesadüfi sayı üretmesi gereklidir. Eğer örnekleme çerçevesi dijital veri tabanı şeklinde ise ya da istatistik programları tarafından okunabilecek formatta hazırlanmışsa, basit tesadüfi örnekleme bilgisayar tarafından otomatik olarak gerçekleştirilir. Bilgisayar programı, örnekleme çerçevesindeki öğeleri numaralandırabilir, kendi tesadüfi numaralarını belirler ve seçilen öğeleri yazılı veya dijital olarak araştırmacıya sunabilir (Newman & Benz, 1998).

Basit tesadüfi örneklem seçim yöntemi çeşitli sorunları da barındırmaktadır. Öncelikle bu örneklem yöntemi iyi bir örneklem çerçevesi gerektirmektedir. Okullar, şirketler, sendikalar gibi bazı evrenler için örneklem çerçevesinin oluşturulması kolay olsa da şehir ya da ülke gibi daha büyük evrenler için genellikle böyle uygun listeler yapmak ya da bulmak mümkün olmamaktadır (Onwuegbuzie & Collins, 2007). Bunun yanında evrenin geniş bir coğrafi alana yayılmış olduğu büyük çaplı araştırmalarda, tesadüfi olarak seçilen kişilerle görüşmek için araştırmacının uzun mesafeler kat etmesi gereklidir (Cochran, 2007). Bu durum da ulaşım masraflarını ve araştırmanın maliyetini artırmaktadır. Basit tesadüfi örneklem yöntemi, iyi bir örneklem çerçevesi mevcut olduğu zaman ve evren, coğrafi olarak belli bir bölgede yoğunlaştığı zaman kullanışlıdır (Bryman, 2007).

Sistematik Örnekleme.Sistematik örneklemede, örneklem için ihtiyaç duyulan öğelerin tamamı sistematik olarak örnekleme çerçevesinden seçilmektedir (Creswell & Clark, 2016). Burada ilk rakam/öge rastgele seçilir, diğerleri belirlenen sistem çerçevesinde belirlenir. Örneklem aralığı, örneklemedeki eleman sayısının evrendeki eleman sayısına oranıdır (Neuman & Robson, 2014). Örneğin, 5.000 öğeden oluşan bir örnekleme çerçevesinden 500 öğeden oluşan bir

örneklem seçebilmek için, önce örneklem aralığı belirlenir ($5000/500=10$). Örneklem aralığı 10 olarak belirlendikten sonra, örneklem çerçevesinde ilk 1 ile 10 arasındaki öğelerden biri rastgele seçilir; daha sonra o öğeden hemen sonraki 10'uncu öge seçilir ve bu 500. Öge seçilene kadar bu şekilde devam ettirilir (Bernard, 2011). Burada önemli olan, ilk öğenin rastgele seçilmesidir. İlk öğenin rastgele seçilmesi ve devamında belli aralıklarla sistematik bir şekilde örneklem oluşturulması sayesinde muhtemel bir önyargı engellenmektedir (Cochran, 2007).

Sistematik örneklem tekniğinin, basit tesadüfi örneklem ile benzer sorunları paylaşırsa da ayrıca çeşitli sorunlar ihtiva etmektedir. Örneklem çerçevesinin aralıkları sistematik örneklem için önemli bir sorundur (Silverman, 2013). Bu sorun, örneklem çerçevesinin oluşturulma şeklinden kaynaklanmaktadır (Schmidt & Hunter, 2014). Eğer örneklem çerçevesinde, belirli bir öğenin sistematik olarak örneklem dışında kalmasına neden olacak bir aralık varsa ya örneklem çerçevesinde örnekleri belirli bir sırayı izlemeden, sırasız, karışık şekilde listelemek ya da basit tesadüfi örneklem tekniğini kullanmak gerekli olacaktır (Vogt, Gardner & Haefele, 2012).

Tabakalı Örneklem. Tabakalı örneklem, örneklem hatasını azaltarak evrenin daha fazla temsil edilmesini sağlamaktadır. Bu örneklem yönteminde, örneklem hatasını azaltabilmek için, büyük bir evren gereklidir. Dolayısıyla evrenden çekilecek örneklem de çok sayıda olmaktadır. Çok sayıda örneklem ile çalışılmak istenmediği durumlarda ise homojen evrenler kullanılmalıdır (Creswell & Clark, 2016). Ancak her durumda tabakalı örneklem yöntemi homojen bir evren prensibine dayanmaktadır. Bu örneklem yöntemi, basit tesadüfi örneklemeye oranla daha küçük bir örneklem grubu ve daha düşük bir maliyetle, evreni daha yüksek derecede temsil etme olanağı sağlamaktadır (Neuman & Robson, 2014). Bu yöntemin temelinde, örnekleme seçmeden önce evreni çeşitli alt tabakalara bölmek, sonrasında örnekleri bu tabakalardan seçmek yatmaktadır (Onwuegbuzie & Collins, 2007). Diğer bir ifadeyle örneklem evrenin bütününden seçilmemekte, evren homojen altkümelere ayrılmakta ve her altkümeden uygun sayıda birim seçilmektedir.

Tabakalı örneklem yapabilmek için öncelikle bir tanımlayıcı değişkene bağlı evrenin, birbirinden bağımsız iki ya da daha fazla tabakaya ayrılması gereklidir (Bernard, 2011). Örneğin tanımlayıcı değişken cinsiyet olarak seçildiğinde, evren kadın ve erkek olmak üzere iki tabakaya ayrılabilir. Ardından her tabakadan basit tesadüfi veya sistematik örneklem yöntemi ile öğeler seçilir ve her katmandan seçilen öğeler, örnekleme oluşturabilmeleri için bir araya getirilir (Neuman & Robson, 2014). Tabakalı örneklemede birden fazla tabaka kullanılabilir. Örneğin, öğretmenleri cinsiyetlerine göre tabakalara ayırdıktan sonra, mesleki kıdeme ve eğitim durumlarına göre de ayrıca ayrımlara gidilebilir. Evreni tabakalarına ayırmak için kullanılacak ölçütlerin araştırmada kullanılan değişkenlerle ve araştırma amaçlarıyla ilgili olması önemlidir (Vogt, Gardner & Haefele, 2012). Örneğin öğretmenlerin tükenmişlik durumunu inceleyen bir araştırmada cinsiyet,

yaş ve mesleki kıdem, evreni tabakalara ayırmak için uygun bir ölçüt olabilir, ama boy, ağırlık gibi tükenmişlik durumlarıyla ilgisiz değişkenler anlamlı bir ölçüt olmayacaktır (Cochran, 2007).

Orantılı ve orantısız tabakalı örneklem olarak belirlenen iki tür tabakalı örneklem yöntemi bulunmaktadır. Orantısız tabakalı örneklemde her bir tabakadan seçilen örneklem sayısı belirlendikten sonra tabakaların örneklem içindeki temsil oranı göz ardı edilerek eşit sayıda örnek seçilir (Schmidt & Hunter, 2014). Bu yöntemde seçilen örneklemin evreni temsil yeteneği sınırlı olmaktadır. Buna karşın evren içindeki her tabakanın örnekleme anlamlı bir büyüklükte temsil edilmesinin gerekli olduğu durumlarda bu yöntem kullanılmaktadır (Morgan & Morgan, 2008). Örneğin, bir araştırma evreninin 1000 kişiden oluştuğu ve bu evrenin %10'unun kadınlar, %90'ını erkeklerin oluşturduğu varsayıldığında, orantısız örneklemede örneklemin yarısı kadınlardan ve diğer yarısı da erkeklerden oluşturulacaktır. Böylesi bir evrenden 100 kişilik bir örneklem seçilecekse, kadınların oluşturduğu tabakadan 50 örnek ve erkek tabakasından 50 örnek seçilmelidir (Bernard, 2011). Orantılı tabakalı örneklem seçiminde ise her tabakadan, o tabakanın evren içindeki temsil düzeyiyle orantılı olarak örneklem belirlenir. Örneklemin evreni tam olarak temsil edebilmesi için örnekleme çeşitli grupların örnekleme oranının, evrendekiyle aynı olması gerekir (Bryman, 2007). Yukarıdaki örnekte, 1000 kişilik evrenden belirlenecek 100 kişilik bir örneklemin, %10'unun kadın ve %90'ının erkeklerden oluşması gereklidir. Bu durumda kadınları oluşturan tabakadan 10 örnek ve erkekleri oluşturan tabakadan 90 örnek belirlenmesi gereklidir. Tabakalı örneklem tekniğinde, örnekleme temsil edilmeyen bir tabaka bulunmamakta ister orantılı ister orantısız olsun, örneklem için her tabakadan birimler seçilmekte ve her tabaka temsil edilmektedir (Cochran, 2007).

Küme Örneklem. Evrenin hacim olarak büyük olması ve geniş bir coğrafi alana yayılması durumunda, rastgele örneklem yöntemlerini kullanılması pratik olmayacaktır. Bu durumda evreni çeşitli gruplara ayırmak daha uygulanabilir bir yöntem olarak belirmektedir. Küme örneklemede, öncelikle evren çeşitli ve benzer gruplara ayrılır (Tashakkori & Teddlie, 2010). Örneğin aynı il veya ilçede görev yapan öğretmenler veya aynı okulda eğitim gören öğrenciler birer gruptur. Genellikle en az bir benzer özelliği olan bu gruplar küme olarak adlandırılırlar. Kümeler, daha fazla benzer özelliklerine göre alt kümelere de ayrılabilir (Creswell & Clark, 2016). Daha sonra kümelerden rasgele, sistematik ya da tabakalı örneklem yöntemiyle alt kümeler seçilerek bir küme örnekleme oluşturulur (Vogt, Gardner & Haefele, 2012). Rasgele seçilen alt kümelerdeki bütün birimler örnekleme oluştururlar ve bu kümelerdeki birimlerin sayısı ise örneklem hacmini belirlemektedir (Neuman & Robson, 2014). Seçilen bu örnekleme kümesi içinde yer alan öğelerin listesi oluşturulur. Listedeki tüm öğeler, aynı zamanda evrende de temsil edilmektedir. Örneğin; Antalya'daki turizm işletmelerinde çalışan işçilerin çalışma koşullarını araştırmak isteyen ve evrenin %10'unu örnekleme

almayı hedefleyen bir araştırmada, öncelikle Antalya ilindeki turizm işletmelerinin %10'unu basit tesadüfi veya sistematik örneklem yöntemiyle belirlenmesi gereklidir (Bernard, 2011). Bu örnekte kümeler, Antalya ilindeki turizm işletmeleridir. Daha sonra evrenin %10'unu oluşturan işletmelerde çalışan tüm işçiler bu örneklem dâhil edilir (Cochran, 2007).

Küme örneklem tekniği kullanılarak büyük bir evren daha küçük ve çalışılabilir parçalara ayrılmaktadır (Patton, 2005). Örneğin bir şehir, ilçelere, bölgelere ve mahallelere ve sokaklardan oluşan kümelere ayrılıp daha sonra bu sokağı oluşturan haneler de alt kümelere ayrılabilir (Morgan & Morgan, 2008). Bu örneklem tekniği, tanımlanan alt küme sayısına bağlı olarak, tek kademeli örneklem çok kademeli örneklem yöntemleri şeklinde sınıflandırılmaktadır (Onwuegbuzie & Collins, 2007). Üzerinde araştırma yapılacak birimler kümelere ayrılması; bu kümelere rastgele, tabakalı veya sistematik örneklemle belirli sayıda küme seçilmesi ve seçilen bu kümelere ait tüm birimler kadar öğe listelenmesi durumunda, söz konusu örneklem tek kademeli küme örneklemesi olarak adlandırılmaktadır. Ancak çok aşamalı küme örneklem olarak yukarıda anılan şehir örneğinden de anlaşılacağı üzere küme örneklemede örneklem seçimi en az iki aşamadan oluşmaktadır (Creswell & Clark, 2016).

Küme örneklem seçiminde dikkat edilmesi gereken husus, örneklem belirleme aşamalarında evreni temsil ettiği düşünülen kaç kümenin (ilçe, köy, mahalle ve sokak vb.) seçileceğidir. Eğer çok az mahalle seçilirse, o mahallelerdeki hemen her hanenin örneklem alınması söz konusu olabilir (Morgan & Morgan, 2008). Bununla birlikte çok fazla sokak veya mahalle seçilmesi durumunda ise her bir sokaktan az sayıda hanenin seçilmesi söz konusu olabilir. Küme sayısının artması durumunda örneklemin evreni temsil etme olasılığı artarken zaman ve diğer maliyetlerin artması söz konusu olacaktır (Vogt vd., 2012). Böylesi bir zorlukla karşılaşmamak için küme örneklem çalışmalarında genellikle evrenden ayrıştırılan ilk küme sayısı fazlaştırılmaktadır. Sonrasında ise bu fazla sayıdaki ilk kümelere az sayıda alt kümeler belirlenerek çalışma yoluna gidilir. Böylesi bir çalışma tarzı, evrene ilişkin daha fazla çeşitliliğe erişilmesini mümkün kılmaktadır (Bernard, 2011; Silverman, 2013).

Küme örneklem yöntemi, evrende yer alan tüm öğeleri içermese de bu öğelerin benzer özelliklerine göre gruplandırılması ve alt kümelere yer alan öğelerin listelenebilmesine olanak sağlaması sebebiyle kullanışlıdır (Morgan & Morgan, 2008). Küme örneklem ile geniş bir alana yayılmış evrene erişim kolaylaşacak ve araştırmacının ulaşım masrafları azalacak, araştırmacının araştırma verileri üzerindeki denetimini arttıracak ve araştırmacıya zaman kazandıracaktır. Bunun yanında küme örneklem yönteminde hata ihtimali yüksek olmaktadır (Neuman & Robson, 2014). Evrenin kümelere ayrılması aşamasında ve kümelemenin diğer her aşamalarında evrene ilişkin daha az özelliği içeren öğelerin seçilmesi söz konusu olabilmekte, bu durumda örneklemin ve evrenin özellikleri arasındaki farklılığın yüksek olması ihtimali de artacaktır (Creswell & Clark, 2016).

Yukarıda kısaca anılan yöntem ve teknikler, alanyazındaki nicel araştırmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Ancak araştırmacılar neden bu yöntem ve teknikleri tercih ettiklerini bilmemekte ve benzer çalışmaların yöntemlerini taklit etmektedirler. Bu durum nicel araştırmaların nesnel doğasının bir sonucudur. Yani araştırmacılar, kendi görüşlerini işe katmadan kolay yoldan belirleyecekleri örnekleri seçmekte, bu örneklerden nicel veriler elde etmekte ve yine kendi öznelliklerinden uzak, yansız matematiksel formüllerle verileri ilişkilendirmekte ve analizlerini tamamlamakta, bu yolla örnekten elde ettikleri verileri genellemektedirler. Pozitivist bilimin eleştirilen bu yönüne karşın örneğin amaçlı olarak ve az sayıda seçilmesi ile araştırmacının öznel deneyimlerinin de işe koşulması ihtiyacı doğmuştur (Sale vd., 2002). Alanyazındaki çoğu araştırmanın amaçlı bir biçimde belirlenmiş örnekler üzerinde yürütülmesi, amaçlı örneklem belirleme hatalarına odaklanmayı da zorunlu kılmıştır. İlerleyen bölümde olasılıklı olmayan (amaçlı) örnek belirleme yöntem, teknik ve ilkeleri kuramsal ve uygulamaya dönük olarak tartışılacaktır.

Derinlik, yoğunluk ve özneliliğin olasılıklı olmayan yöntemleri

Nicel yöntemlerin pratik ve genellenebilir doğasına karşın, nitel yöntemler araştırmacılara, olgulara ilişkin derinlik, yoğunluk ve öznel süreçleri sunmaktadır. Bu sayede araştırmacılar, nicel yöntemlerin kolay uygulanabilir matematiksel analizleri ile değil, kendi yaşantılarını da işin içine katarak daha zor analizler ile yüzleşirler. Bu zorluğu aşmak ve nitel araştırmayı uygulanabilir kılmak için çeşitli araştırmacılar tarafından çoğunlukla kendi araştırma süreçlerinde öğrendikleri deneyim ve bilgilerden hareketle belirli yöntemler geliştirilmiştir (Miles & Huberman, 1994). Alanyazında karşılaşılan farklı çalışmalarda, olasılıklı olmayan yöntem ve tekniklerin uygun kullanılmadığı, örneklerin hatalı seçildiği ve araştırmanın bu hatalı örnekler ile sürdürüldüğü görülmektedir. İlerleyen bölümde alanyazında şimdiye kadar kullanılagelen temel yöntem ve teknikler tanıtılmakta ve uygulamaya dönük bilgilere yer verilmiştir. Nitel araştırmalar genellikle amaçlı bir şekilde belirlenmiş az sayıda örneklemlerle yürütülür. Nitel örneklemler bazen tek bir birey veya küçük bir gurubu kapsayabilirken, nicel araştırmalar ise genellikle rastgele belirlenmiş daha geniş örneklemleri kapsamaktadır (Strauss ve Corbin, 2014). Söz konusu iki araştırma yaklaşımını farklılaştıran durum yalnızca örneklem belirleme yöntemleri değildir. Bunun yanında her iki yaklaşımın kuramsal kökenleri de belirgin farklılık göstermekte; nicel yöntemler veri genişliği ve genellenebilirliğe odaklanırken, nitel yöntemler veri derinliğine odaklanmaktadır (Neuman & Robson, 2014; Patton, 2005).

Nicel araştırma yaklaşımının örneklem belirleme yöntemlerinden olan rastgele örneklemin kuramsal kökenleri ve uygulama gücü istatistik kaynaklı olasılık kuramından gelmektedir (Tashakkori & Teddlie, 2010). Rastgele ve istatistiki olarak temsil özelliği olan örneklemler, küçük örneklemlerden daha büyük nüfusa doğru güvenilir genelleme yapılmasını mümkün kılmaktadır (Morgan & Morgan, 2008). Bununla birlikte rastgele örneklemler, örneklem seçimi sırasında

oluşabilecek ön yargıları ve araştırmacı yanlılığını da kontrol altına almaktadır. Olasılık temelli rastgele örneklem yönteminin amacı, örneklemden genel nüfusa genelleme yapabilmek ve seçici hatalarını kontrol etmektir (Marshall, 1996).

Belli araştırma konularında evreni belirlemek veya araştırma sonuçlarının geniş bir evrene genellenmesi söz konusu değildir. Özellikle bir grubun (evsiz insanlar, mülteciler, özel bir hasta grubu veya özel bir suçlu grubu vb.) veya özel bir olgunun (uyuşturucu madde kullanımı veya cinsel yönelimler vb.) araştırıldığı durumlarda evren, çoğu kez ulaşılan en küçük birim olabilmekte ve evrenin büyüklüğünün belirlenmesi her durumda mümkün olamamaktadır (Charmaz, 2011; Neuman & Robson, 2014). Böylesi evrenler için örneklem çerçevesi oluşturmak da mümkün olmadığından, bu evrenlerden olasılığa dayalı ya da temsili bir örneklem seçilmesi de söz konusu olamaz (Marshall & Rossman, 2014). Evrenin doğasına ilişkin belirgin bir öngörüye sahip olunamayan durumlarda, olasılığa dayalı olmayan örneklem seçim teknikleri kullanılmaktadır (Strauss & Corbin, 2014). Nitel araştırma yaklaşımının örneklem belirleme yöntemlerinden olan olasılığa dayanmayan örneklem belirleme yöntemindeki düşünce, araştırmanın daha derinlemesine yapılabilmesi için bilgi zengini durumların seçilmesidir (Vogt vd., 2012). Bilgi zengini durumlar, örneklem sayısından etkilenmemekle birlikte, örneklemden sağlanan bilginin, araştırmanın amaçlarına uygun olmasını ifade etmektedir. Bilgi açısından zengin durumlar, araştırmacının araştırmanın amacı bağlamında olabildiğince fazla bilgiye ulaştığı durumlardır (Cochran, 2007). Burada söz konusu olan durum bilgi çeşitliliği ve derinliğidir. Olasılığa dayanmayan örneklem yöntemleri, bilgi çeşitliliği ve derinliği sunduğu ölçüde kullanışlı olmaktadır (Morgan & Morgan, 2008). Örneğin bir sosyal sorumluluk projesinin etkisinin araştırıldığı bir araştırmada, olasılıklı örneklem seçimi ile elde edilecek bilgi ile olasılıklı olmayan örneklem seçimi kullanılarak elde edilen bilginin derinliği farklı olacaktır. Olasılıklı olmayan örnekleme, araştırma sorularını cevaplayabilecek ve bilgi bakımından zengin birimlere (birey, grup, olgu vb.) odaklanmaktadır (Flick, 2014).

Olasılıklı olmayan örnekleme, nitel araştırma çalışmalarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Eğer bir örneklemin seçimi, araştırmacının evren ile ilgili kendi bilgilerine veya çalışmanın amacına bağlı ise, bu tür örnekleme olasılıklı olmayan (amaca yönelik) örneklemedir (Marczyk vd., 2005). Bu örnekleme yönteminde araştırmacı öncelikle evrendeki çeşitlilik içinden araştırmanın varyasyonlardan ilgilendiği bit tanesini belirler (Marshall & Rossman, 2014). Daha sonra bu çeşitliliği en iyi temsil edeceğini düşündüğü bir örneklem belirler. Bu noktada araştırma için uygun öğelerden oluşan bir örnekleme seçebilmek için, araştırmacının evren hakkında çok iyi fikir sahibi olması gerekmektedir. Bu tip örnekleme yöntemlerinin çeşitli zayıf yönleri bulunmaktadır (Neuman & Robson, 2014). İlk olarak olasılıklı olmayan örneklemede evrendeki birimler arasında rastgele seçim yapma durumu söz konusu değildir. Başka bir deyişle evrendeki her öğenin eşit ve bilinen seçilme imkânının olmadığı durumlar söz konusudur

(Silverman, 2013). İkinci olarak, örnekleme oluşturacak öğelerin seçiminde her zaman araştırmacının ön yargılarının seçime etki etme ihtimali vardır (Patton, 2005; Strauss & Corbin, 2014). Son olarak, olasılıklı örnekleme yöntemlerinin dayandığı matematiksel kuramların olmaması, örnekleme hatalarını tam olarak tespit etmeyi mümkün kılmaz. Başlıca olasılıklı olmayan örnekleme türleri Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. Nitel Araştırmada Örneklem Yöntemleri

Örneklem Türü	Amaç
Aykırı veya Anormal Durum Örneklemesi	İlgili olguya ilişkin alışılmadık bulguları öğrenmek veya olgunun sıra dışılığında ders çıkarmak
Yoğunluk Örneklemesi	Olgunun bilgi yüklü durumlarının, yoğun bir şekilde fakat aşırıya kaçmadan açıklanmak
Maksimum Çeşitlilik Örneklemesi	Farklılıkları belirlemek için geniş çaplı durumları ve önemli ortak örüntüleri belirlemek
Benzeşik (Homojen) Örneklem	Odaklanmak, çeşitliliği azaltmak, analizi basitleştirmek ve grup görüşmelerini kolaylaştırmak
Tipik Durum Örneklemesi	Tipik, sıradan, normal veya ortalama durumları göstermek
Kritik Durum Örneklemesi	Mantıklı genellemeler yapmak ve bilginin farklı durumlara uygulanmasını sağlamak
Kartopu veya Zincir Örneklem	Kişiden kişiye, kişiden de durumlara ulaşarak farklı olguları açıklayabilmek
Ölçüt (Kriter) Örneklem	Belli ölçütleri sağlayan durumları belirlemek
Kuram tabanlı örneklem	Kuram oluşturmak veya kuramların doğrulanmasını sağlamak
Doğrulamacı veya Yanıtlamacı Durum Örneklemesi	Farklılık ve çeşitlilikleri araştırmak, temel analizi derinleştirmek
Tabakalı Amaçlı Örneklem	Belirli alt grupları belirleyerek karşılaştırmaları ve analizi kolaylaştırmak
Fırsatçı veya Beliren örneklem	Beklenmedik bir şekilde beliren durumların avantajını kullanmak
Amaçlı Rasgele Örneklem	Önyargıyı azaltmak; inanırlık ve güvenilirliği arttırmak
Siyasi veya Politik Durum Örneklemesi	Araştırmaya dikkat çekmek veya hassas konuları araştırmadan çıkarmak yoluyla olası ilgiden kaçınmak
Kolay ulaşılabilir veya Elverişli Örneklem	Kolay olanı seçmek; bilgi ve güvenilirlik pahasına zaman, para ve çabadan tasarruf sağlamak
Hibrit veya Karma Örneklem	Üçgenleme, esneklik; çeşitli ilgi, çoklu amaç ve ihtiyaçları karşılamak

Tablo 1’de Miles ve Huberman (1994) ile Patton (2005)’den uyarlanan nitel örneklem yöntemleri ve yöntemlerin yapılış amacı görülmektedir. İlerleyen bölümlerde bu örneklem yöntemleri tartışılacaktır.

Aykırı veya Anormal Durum Örneklemesi. Bu örneklem yönteminde araştırma amacına yönelik olarak belirlenen ve araştırma sorularının cevaplanmasına en anlamlı katkıyı yapan örnekler seçilmektedir. Bu yöntemde genellikle başarılı veya başarısız durumlar, paradokslar, sıra dışı veya rastlanılması oldukça zor örnekler seçilmektedir (Marshall & Rossman, 2014). Aykırı durum örneklemesinde amaç, dramatik veya olağanüstü durumlardan farklı ve özgün bilgi elde edilmesidir (Liamputtong, 2013). Aykırı durumlar, çoğunlukla örneklemde yer alan katılımcıların tecrübe ve yaşantılarından kesitler sunmakta ve araştırma bağlamını örneklem yaşantısı ile sınırlandırmaktadır (Strauss & Corbin, 2014). Aykırı durumlardan hareketle, araştırma sorunsalını çözümlenmeye yönelik uç çıktılar elde etme veya sıra dışı durumlardan ders çıkarma düşüncesi de bulunmaktadır (Charmaz, 2011). Alanyazında aykırı durum örneklemine hatalı kullanıldığı çalışmalar vardır. Bu çalışmalarda aykırı durum örnekleme üzerinde araştırma yaptığına inanan araştırmacılar, aykırı durumun belirleyicisi olan ve evrendeki temsili bir örneklem üzerinde çalışmaktan ziyade, yaşantı veya bilgi düzeyi ile evrenden ayrılan veya büyük bir başarı ya da başarısızlık sağlayanlar gibi ayrıştırıcı özellikleriyle evrenden farklılaşan kişi, olay veya durumlar üzerine yoğunlaşmaktan ziyade, belirli özellikleri ile ortalamadan sapan durumlara yoğunlaşmaktadır (Rolfe, 2006). Böylesi durumlarda aykırı durum örneklemesi kullanılarak elde edilen veriler, kritik durum veya başka bir yöntemle elde edilecek veri zenginliğini sunmamaktadır (Trotter, 2012).

Alanyazındaki aykırı durum örneklemini kullanan çalışmalarda karşılaşılan diğer bir sorun da araştırmanın sunumu aşamasında olmaktadır. Aykırı örneklemelerin belirlenme biçimi araştırma raporunda ayrıntılı bir şekilde ifade edilmelidir. Örneklemin evrenden farklılaştığı özellikler belirlenmeli ve örneklemin evrendeki diğer birimlerden hangi bakımlardan farklılıklar içerdiği veya eşsizliği açıklanmalıdır (Patton, 2005). Alanyazında bulunan ve türünün iyi bir örneği olarak kabul edilen aykırı durum araştırmaları genellikle bir örnekleme betimlemekten ziyade, o örneklemden istifade ederek ders çıkarmayı hedeflemektedir (Marczyk vd., 2005). Çoğu durumda, aykırı durumu tasvir eden iyi örneklerin (bilgi açısından zengin) derinlemesine çalışılmasıyla elde edilecek bilgi, evrendeki ortalama durumun ne olduğunu betimleyen istatistiksel verilerden daha fazla olacaktır (Vogt vd., 2012). Aykırı durum örnekleme yalnızca nitel araştırmalar da değil aynı zamanda karma araştırma yöntemlerinde, katılımcıların normal dağılımları hakkındaki istatistiksel verileri desteklemek veya istatistiklerle belirlenemeyen farklı bilgilere erişmek amacıyla da kullanılabilir (Marshall, 1996). Karma araştırmalarda kullanılan aykırı durum örnekleme genellikle toplu veri raporlamasında ihmal edilen aykırı durumlar (normal dağılımlı çan eğrisi şeklinin uç noktaları) üzerine odaklanmaktadır (Onwuegbuzie & Collins, 2007).

Aykırı durum örnekleme genellikle etnometodoloji¹ çalışmalarında kullanılmaktadır. Bu kapsamda aykırı durum örnekleme, çalışma alanındaki olgu ve yapılar arasındaki ortak anlayışla ilişkili rutin deneyimlerden belirgin bir şekilde farklılaşan olgu ve yapıları ifade etmektedir (Guba & Lincoln, 1982). Günlük yaşamın bir parçası olagelen durumları, varsayım ve normları açığa çıkarmak için normlardan büyük ölçüde farklılık veya sapma gösteren olgu ve yapılara odaklanmak gerekmektedir (Morgan & Morgan, 2008). Bir lokantada yemek yiyen veya sıkışık bir toplu taşıma aracında obez bireylere karşı gösterilen tepkileri gözleyip sonrasında bu ortamlarda bulunan kişilerle ne gördükleri ve ne hissettikleri hakkında görüşmeler yapılması, aykırı bir örneğin çalışılmasına örnek gösterilebilir (Silverman, 2013). Esasen aykırı durum örnekleminin temelini oluşturan düşünce, aykırı durumların sıra dışı olmaları ve hem sıra dışı hem de normal olarak kabul edilen durumları betimlemeleridir. Tüm amaçlı örneklem desenlerinde olduğu gibi, araştırmacı aykırı durum örneklemesini kullandığı zaman, bunun nedenini, bu yöntemin faydalarını ve eksik yönlerini (genellenemez olma vb.) bildirmekle yükümlüdür (Patton, 2005).

Yoğunluk Örnekleme. Aykırı durum örneklemesine benzer şekilde farklılıklara daha az değinen yoğunluk örnekleme, araştırılan olay ve olguları aşırılığa kaçmadan ancak yoğun bir şekilde betimleyen bilgi yüklü durumları içermektedir (Silverman, 2013). Aşırı veya aykırı durumlar, araştırılan olgunun sınırlarını çarpıtacak şekilde farklılaştırabilir veya sıra dışı bilgiler içerebilirler (Marshall ve Rossman, 2014). Nitel bir araştırmada kullanılan yoğunluk örnekleme, aşırı veya sıra dışı durumlardan ziyade, araştırılan olgunun en iyi veya en zengin bilgi içeren örneklerini kapsamalıdır (Morgan & Morgan, 2008). Nitel araştırma yöntemlerinden genellikle heuristik² yaklaşım temelli araştırmalar yoğunluk örnekleme kullanmaktadır (Mays & Pope, 2000). Heuristik araştırmalar, araştırmacının yoğun kişisel deneyimleri üzerine desenlendiği için olguları derinlemesine tecrübe eden ve aynı araştırmayı yürüten ya da benzer tecrübeleri yaşamış araştırmacılar da çalışmaya dâhil edilir (Kothari, 2004; Liamputtong, 2013). Heuristik araştırmalarda incelenen olguların, sıra dışı, patolojik ya da aykırı olması gerekli değildir. Bunun yerine yoğun bilgi içermesi ve zaman içinde

¹Etnometodoloji, insanların günlük hayatta karşılaştıkları deneyimleri, nasıl anlamlandırdıklarının deneysel bir düzlemde incelenmesidir. Eylemlerin akılcı bir şekilde açıklanmasını temel alan etnometodoloji, eylemin nesnel ve öznel karakterine ve eylemin karşılıklı olmasına vurgu yaparken, eylemlerin günlük yaşamın doğal akışı içinde çözümlenmesini de kapsamaktadır (Miles & Huberman, 1994).

² Heuristik yaklaşım, üzerinde çalışılan olayın ya da olgunun doğasının öz deneyimler ve araştırmacının öznel açıklamaları yoluyla keşfedilmesi ve anlamlandırılması amacını taşımaktadır (Denzin & Lincoln, 2008). Araştırmacının içinde var olan yaratıcı düşünceyi açıkça ifade etme ve anlamlandırmasını sağlamaktadır. Heuristik yaklaşım, insan deneyimlerini, araştırmacıyla araştırılan olgu arasında (araştırmacının örtük bilgisini göz önünde bulundurarak) öznel ve yaratıcı bağlantılar kurabilmesini sağlayan tek araştırma yaklaşımıdır (West, 2001).

farklı ve yeni bilgilere ulaşabilecek örneklem olması elzemdir (Strauss & Corbin, 2014).

Alanyazında bulunan çok sayıda yoğunluk örnekleme araştırmasında temel hata noktası araştırmacının ön bilgi ve araştırma tecrübesi yetersizliğidir (Trotter, 2012). Yoğunluk örnekleme, genellikle araştırmacının incelediği olgu hakkında ön bilgi ve tecrübesinin olduğu durumlarda kullanılmaktadır (Patton, 2005). Bununla birlikte araştırmacının incelediği olay ve olgulara ilişkin ön bilgi ve deneyiminin bulunmadığı durumlarda yoğunluk örneklemesinin yapılması zorlaşacaktır (Bernard, 2011). Bu durum yoğunluk örnekleme getirilen önemli bir eleştiridir (Neuman, 2014). Bu zorluğu aşmak için araştırmacının deneyim ve bilgisinin yeterli olmadığı durumlarda, incelenen olgu hakkında veri sunacak yeterli sayıda örnek alınmalıdır (Travers, 2001; Onwuegbuzie & Collins, 2007). Bu noktada toplanan verilerin kendini yinelemesi durumu ölçüt alınmalıdır (Marshall, 1996). Yani araştırmacı, incelediği olgu hakkında farklı örneklemelerden birbirine yakın bilgiler topluyor ve toplanan bilgilerden daha ileri bilgilere erişemiyorsa doygunluk sağlanmış demektir (Strauss & Corbin, 2014). Yoğunluk örnekleme yönteminin kullanıldığı durumlarda araştırmacının, araştırdığı olguyu en iyi biçimde açıklayabileceğini düşündüğü örnekleme iyi bir şekilde belirlemek için iyi bir hazırlık yapması ve daha sonra incelenen olguyu derinleştirebilecek düzeyde zengin bilgiye sahip örnekleri seçmesi gereklidir (Patton, 2005; Silverman, 2013).

Maksimum Çeşitlilik (Heterojen) Örneklemesi. Maksimum çeşitlilik örneklemede örneklem, problemle ilgili olan ve kendi içinde benzeşik, değişken ve farklı durumlardan oluşacak şekilde belirlenmektedir (Grix, 2010). Bu doğrultuda genelleme yapmak için bu çeşitliliği sağlamak hedeflenmez, aksine çeşitlilik gösteren durumlar arasında herhangi bir ortak ya da paylaşılan olguların olup olmadığını bulmaya çalışmak ve bu çeşitliliğe göre problemin farklı boyutlarını incelemek hedeflenir (Marczyk vd., 2005). Maksimum çeşitlilik yöntemi, incelenen olay veya olguyla ilişkili çok sayıda farklılığı kapsayan ana temaları keşfetmek ve tanımlamayı amaçlamaktadır (Neuman, 2014). Örneklem büyüklüğünün az veya küçük tutulduğu alanyazındaki çok sayıda çalışmada çeşitliliğin fazla olması belirgin bir sorun oluşturmaktadır. Ancak bu sorun, maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılarak giderilebilir ve büyük farklılıkların oluşturduğu ortak örüntülere odaklanılarak incelenen olguların benzer yönleri belirlenebilir (Travers, 2001). Maksimum çeşitlilik örnekleme yapılırken incelenen olgu hakkında en fazla bilgi edinmeyi olanaklı kılacak etkenler belirlenmelidir (Neuman & Robson, 2014). Bu açıdan araştırmacı öncelikle farklılara odaklanmalı ve farklılık içinden benzer veya ortak yönlerin bir listesini oluşturmalıdır (Morgan & Morgan, 2008). Örneğin bir eğitim programının uygulama başarısını araştıran bir araştırmacı maksimum çeşitlilik örnekleme yapmak istediğinde, farklı sosyoekonomik yapıdaki okulları belirleyerek bu okullar içinden en fazla farklılaşmanın olduğu örneklem seçmelidir. Bunun

yanında incelenen topluluğun büyüklüğü (öğrenci veya öğretmen sayısı), etnik çeşitlilik, coğrafi konum, demografik yapı (yaş, cinsiyet vb.) gibi konularda mümkün olduğu ölçüde farklı bir örneklem istendiği durumlarda her bir durum için ayrı bir matris düzenlenmelidir (Flick, 2014; Vogt vd., 2012).

Bunun yanında sosyal araştırmalarda kullanılan maksimum çeşitlilik ölçütleri genellikle kişinin mesleği, kariyeri, toplumsal görünürlüğü, çalıştığı kurum gibi sosyal değişkenler ile yaş, cinsiyet, etnik köken, coğrafi konum, sağlık durumu gibi bağıl bireysel değişkenlerdir (Creswell & Clark, 2016). Araştırmacı maksimum farklılığı sağlamak için incelediği olguya ilişkin belirleyeceği bir veya daha fazla ölçütü kullanarak bir matris oluşturur ve maksimum örneklem çeşitliliğine bu matris ile ulaşabilir (McNabb, 2015). Matris ile belirlenen tematik örüntüler, incelenen olguya ilişkin kategorilerin ve diğer boyutların da aydınlatılmasına ve incelenen olguya ilişkin açıklanabilir bir model sunulmasına olanak sağlar (Liamputtong, 2013). Patton'a göre (2005), farklı kesim ve yapılardan küçük bir örneklem seçilirken, veri toplama ve veri analizi iki tür durum ile sonuçlanmaktadır: (1) Örneklem dâhil her grubun kendine has yönleri veya farklı karakteristik özellikler ile ölçütlerin detaylı bir biçimde ifade edilmesi, (2) Büyük ölçüde farklı özellik gösteren durumlar arasında ortaya çıkabilecek ortak temalar ve bunların değerinin ortaya çıkarılmasıdır. Nitel çalışmalarda her ikisi de önemli bir desene işaret edebilmektedir (Mertens, 2014).

Benzeşik (Homojen) Örneklem. Maksimum çeşitlilik örnekleme aksine benzeşik örneklem yönteminde küçük ve homojen bir örneklem ele alınmakta ve detaylı olarak çalışılmaktadır (Neuman, 2014). Benzeşik örnekleme yönteminde örneklem, araştırmanın problemiyle ilgili olarak evrende yer alan benzeşik bir alt grubu ya da oldukça özelleşmiş bir durumu içerebilir. Ancak bu özel durum aykırı durum örneklemesinden farklıdır (Strauss & Corbin, 2014). Örneğin okullar üzerine yapılan bir araştırmanın bir yalnızca alt sosyoekonomik toplumsal düzeydeki bölgelerde yer alan okulları kapsaması bu örneklem yönteminin kullanılmasını gerektirmektedir (Flick, 2014). Benzer şekilde toplumsal cinsiyet araştırmaları veya LGBT bireyler üzerinde yapılan araştırmalar da benzeşik örnekleme yürütülmektedir. Ancak genellikle odak grup görüşmeleri benzeşik olan gruplar üzerinde gerçekleştirilmektedir (Creswell, 2013). Odak gruplar genellikle özel olarak belirlenmiş veya odaklanılmış konular üzerinde sayıları 4-12 arasında değişebilen katılımcıdan oluşan gruplarla açık uçlu sorular veya beyin fırtınası gibi teknikler kullanılarak görüşmelerin yapılmasıdır (Marshall, 1996; Patton, 2005). Buradaki asıl nokta odak grupların genellikle benzer yapılardan gelen ve benzer tecrübeleri yaşamış insanları bir araya getirmek suretiyle onları etkileyen temel konular üzerine grup mülakatı yapılmış olmasıdır (Neuman & Robson, 2014). Odak gruplar genellikle nitel araştırmaların başlangıç safhalarında oluşturulabileceği gibi, araştırmanın kendisi de odak grup olarak tasarlanmış olabilir. Bu açıdan benzeşik örneklem bir araştırmanın hazırlık aşamasında

oluşturulabileceği gibi, araştırmanın kendisi de benzeşik örneklem yöntemi ile desenlenebilir (Denzin & Lincoln, 2008).

Tipik Durum Örneklemesi. Tipik durumlar, evrende yer alan çok sayıdaki benzeri arasından genel olarak incelenen olay veya olguyu açıklayabilecek düzeyde bilgi içeren durumlardır (Patton, 2005). Bu noktada tipik durum, evreni temsil yeteneği olan ve temel özellikleri bakımından evrenden farklılaşmayan durumları ifade etmek için kullanılmaktadır (Marshall & Rossman, 2014). Araştırmacının bir kültürü veya toplumsal olguyu, bu kültür veya olguya yabancı olan kişilere aktarmak için tipik durumları kullanması önemlidir (Miles & Huberman, 1994). Tipik durumlar, genellikle araştırmacı tarafından değil, neyin veya kimin tipik olduğuna karar verecek yeterlikte olan uzmanlar tarafından belirlenmelidir (Morgan & Morgan, 2008). Tipik durumlar, aynı zamanda anket verilerinden, ortalamaların demografik analizlerinden ya da 'ortalama' durumların belirlendiği karakteristik özelliklerin normal dağılımını veren istatistiksel veriler aracılığıyla da seçilebilir (Bernard, 2011). Ancak bir araştırmada, bir veya daha fazla tipik durumun karakteristik özelliklerinin sunulması, tüm katılımcıların deneyimleri konusunda genellemeler yapılmasını gerektirmemektedir (Mertens, 2014). Bu noktada araştırma konusuna yabancı olan kişilere bu durumlar hakkında neyin tipik olduğunu göstermek amaçlanmaktadır. Bu şekliyle örneklem yalnızca tasvir amaçlı olup nihai bir belirleme değildir (Creswell, 2013).

Tipik durumlar, sıra dışı olmayan ve toplum içinde ortalama olarak kabul gören durumları kapsamaktadır (Patton, 2005). Bu noktada okullar üzerine yapılacak bir araştırma için tipik durum örneklemesi, şehir merkezinde görece geneli yansıtabilecek birkaç okulun seçimi ile sınırlı olabilir (Strauss & Corbin, 2014). Ancak tüm okullar analiz birimi olduğunda, tipik okullar için gösterilen süreç ve etkiler 'kötü' ya da 'mükemmel' bölgelerin durum çalışmaları için referans çerçevesi oluşturmada kullanılabilir (Marshall, 1996). Tipik bölge örnekleme kullanıldığı zaman, bu bölge özellikle seçilmiş olmalıdır, çünkü bu hiçbir şekilde anormal bir bölge özelliği taşımamaktadır (McNabb, 2015). Bu yöntem kullanılarak yürütülen bir çalışma, genellikle genellenebilir veriler üretebilir. Bunun yanında özellikle değerlendirme ve uygulama politikası belirleme araştırmalarında, uygulayıcı ve karar vericilere oldukça önemli veriler sunabilir (Onwuegbuzie & Collins, 2007). Bir değerlendirme çalışmasında temel karar vericiler, kararlarını, sıradan ve geneli temsil eden örneklere bakarak verirler (Vogt vd., 2012). Karar vericiler için başarısız veya mükemmel uygulamaların çok fazla önem taşımadığı, bunun yanında tipik durumları yansıtan kaynakların çok daha önemli olduğu bilinmektedir (Guba & Lincoln, 1982). Bu çerçevede tipik durum örneklemeleri, belirli bir uygulama veya programın etkilerinin araştırıldığı değerlendirme çalışmalarında kullanılabilir. Ayrıca hangi durumda kullanılırsa kullanılsın tipik durumları belirleyecek ölçütlerin iyi bir şekilde oluşturulması gereklidir (Neuman, 2014).

Kritik Durum Örneklemesi. Kritik durumlar, önemli bir olguyu belirgin bir şekilde yansıtan ya da normal şartlar altında özel bir öneme sahip olan durumlardır. Kritik bir durum veya durumların varlığına işaret eden en önemli gösterge “eğer o, burada oluyorsa, başka benzer durumlarda da olabilir” ve “eğer o, burada olmuyorsa, başka benzer durumlarda da olmayabilir” şeklinde bir ifadedir (Flick, 2014; Mertens, 2014). Diğer bir ifadeyle, araştırmacının incelediği olguya ilişkin gözleminin “eğer bu çalışma grubu, bu olgu karşısında belirli sorunlar yaşıyorsa, diğer tüm grupların da benzer sorunlar yaşadığından emin olabiliriz” çıkarımı, kritik durumları belirleme açısından önemlidir (Marczyk vd., 2005).

Kritik durum örneklemesi, mali kaynakların (kaynakların maksimum verimlilikte kullanılması veya mali kaynaklardan insanlar için en fazla yararın sağlanması vb.) veya çeşitli eğitim programlarının (yeni uygulanan öğretim programları vb.) ya da kişiler arası ilişki durumlarının (hasta memnuniyeti, iş doyumu vb.) belirlenmesinde kullanılabilir (Patton, 2005; Creswell & Clark, 2016). Ayrıca araştırmacı incelediği olguyla ilgili belirli sayıda durumu inceleyecek derecede imkân ve kaynaklara sahip değilse kritik durum örneklemesi kullanışlı olabilir (Mertens, 2014). Özellikle araştırmacının belirli bir bölgeyle sınırlandırıldığı durumlarda kritik durum örneklemesi, zengin bilgi sunmaktadır. Bu tür durumlarda, en fazla bilgi verebilecek ve bilgi üretimi konusunda en büyük etkiyi yapacak bölgeyi belirlemek için araştırmacının stratejik seçimler yapması ve araştırma sorularının sınırlarını iyi belirlemesi gereklidir (Kerlinger & Lee, 1999). Bir veya birkaç kritik durum üzerinde çalışma yürütmek, bilimin doğası gereği bütün durumlara genelleme yapılmasına imkân vermese de tek bir kritik durumu incelerken saptanan delillerin önemli olması nedeniyle mantıklı genellemeler yapılması mümkün olabilir (McNabb, 2015). Ancak yine de araştırmacının, Karl Popper’in (2005) vurguladığı bilimin ‘yanlışlanabilirlik ve ‘doğrulanabilirlik’ ilkeleri³ göz önünde bulundurması gereklidir (Marshall & Rossman, 2014).

Fen bilimleri alanının çalışma konusunda giren çoğu durum iyi bir kritik durum örneği sunmaktadır. Örneğin Galileo Galilei, yer çekimini ölçmek amacıyla yürüttüğü çalışmada bir cismin özgül ağırlığının, o cismin belirli bir yükseklikten düşme hızını etkileyip etkilemediğini incelemiştir (Bernard, 2011). Dünyadaki tüm cisimleri kapsayan genel bir kural geliştirmek için rastgele belirlenmiş bir cismi incelemek yerine, kritik durum örneklemesi yaparak belirli cisimleri seçmiştir (kuş tüyü ve madeni para). Galileo’nun deneyinde boşluğa bırakılan tüyün madeni para ile aynı hızda düştüğü varsayımı kritik bir karşılaştırma olmanın yanı sıra tüm cisimlere genellenebilir özellik taşımaktaydı. Deneyin bulguları bilim ve toplumsal çevrelerce onaylanmıştır. Çünkü bulgular hem doğru hem yeniden denendiğinde doğrulanabilir ve hem de tüy ve madeni

³ Bir önermenin bilimselliğinin, muhtemel gözlem önermeleriyle doğrulanabilir veya yanlışlanabilir bir mantıksal yapıya sahip olmasına bağlı olduğunu öngören ilke (Popper, 2005).

para seçimi ikna edici bir kritik durumu belirlemektedir (Charmaz, 2011; Creswell, 2013; Marshall, 1996; Patton, 2005).

Kritik durumların belirlenmesi, bir durumu kritik hale getiren koşulların oluşmasına veya kritik durum ölçütlerinin iyi bir şekilde belirlenmiş olmasına bağlıdır (Grix, 2010). Kritik durumlar incelenen olgunun temel birimleri olabileceği gibi, farklı olgulara işaret eden durumlar da olabilirler (Marshall, 1996). Örneğin üst sosyoekonomik düzeydeki kadınların moda ürünlerine olan ilişkin tüketim eğilimleri kritik bir durum olarak belirlenip bu grubun tüketim eğilimleri, alt ve orta sosyoekonomik düzeydeki kadınların tüketim eğilimlerine genellenebilir (Mertens, 2014). Bu kritik durum, üst sosyoekonomik düzeydeki kadınların moda tüketim eğilimlerinin, diğer grupların moda tüketim eğilimlerini etkileyeceği varsayımdır (Vogt vd., 2012). Kritik durumların zengin bilgi içeren örnekler olması araştırmanın geçerliğini arttırmaktadır. Bunun yanında kritik durumlar, her türlü önyargı ve yanlılıktan uzak, araştırmacı tarafından dengeli olarak belirlenmiş varsayımlar üzerine seçilmelidir (Patton, 2005). İlgisiz varsayımların kritik durum olarak belirlenmesi, araştırmanın hatalı olmasına yol açacaktır (Kerlinger & Lee, 1999).

Kartopu Örneklemesi veya Zincir Örnekleme. Kartopu veya zincir örneklem tekniği, evreni oluşturan birimlere erişmenin zor olduğu veya evren hakkındaki bilgilerin (büyüklük ve bilgi derinliği vb.) eksik olduğu durumlarda kullanılmaktadır (Patton, 2005). Bu teknik, zengin veri elde edilebilecek kişi ve kritik durumlara odaklanmakta ve evrene, bu kişi ve kritik durumları takip ederek ulaşmaktadır (Creswell, 2013). Kartopu örneklemesi yapmak isteyen bir araştırmacı, ilgilendiği ve incelediği olgu ile ilgili olarak evrende en çok bilgiye sahip olduğunu düşündüğü kişi ve durumlara şu soruları sormasıyla başlar: 'Bu konu hakkında en çok şeyi bilen kimdir? Görüşmeye kiminle başlamalıyım?' (Flick, 2014). Araştırmacı bu şekilde insanlara başka kimlerle görüşebileceğini sorarak yeni bilgiler edinmeye çalışır. Burada önemli olan nokta araştırmacının, görüştüğü kişilerin güvenini kazanmasıdır (Grix, 2010). Çünkü insanlar güvenmedikleri bir kişiye bilgi vermekten çekinebilir ve yeni kişilerle görüşmesi için ona referans olmayabilirler (Marshall, 1996). Araştırmacının zincirleme bir şekilde sürdürdüğü araştırma sonucunda veri doygunluğuna ulaşıldığı anda araştırmanın veri toplama aşaması tamamlanır (Kerlinger & Lee, 1999). Birçok durumda araştırmacı için kartopunun veya zincirin ilk halkasını seçmek kolaydır. Çünkü toplumda görünür olan kişi ve durumlara erişmek, kartopunun ilerleyen safhalarına göre daha kolaydır (Denzin & Lincoln, 2008). Ayrıca araştırmacının eriştiği bu ilk ve anahtar kişiler, çoğu kez farklı kişiler ve gruplar tarafından önemli olarak görülmektedir (Bernard, 2011). Anahtar kişinin açacağı yolda devam eden araştırmacı, tavsiye edilen kişilere ulaşarak zinciri doğal olarak yeni kaynaklarla farklılaştıracaktır. Zincir içinde birkaç isim tekrar tekrar bahsedildikçe bu zincir birleşir ve örneklem tamamlanır (Kothari, 2004). Bu

noktada araştırmacının veri doygunluğu ve derinliğini sağlamak için örneklem grubu ile tekrarlı görüşmeler yapması tavsiye edilebilir (Guba & Licoln, 1982).

Özellikle nitel araştırmalarda kartopu örneklem yöntemi, toplumun marjinal grupları, kanun dışı işler yapan kişiler ile toplumun genel davranışlarından sapma gösteren gruplara ulaşmak için kullanılan bir yöntemdir (Neuman & Robson, 2014). Örneğin belirli etnik ya da dini grupların mensupları, kaçak göçmenler, kayıtsız işçiler ya da uyuşturucu ticareti yapan sokak satıcılarıyla ilgili yapılacak araştırmalarda, kimlerin bu gruplara dâhil olduğunu saptamak veya evrenin büyüklüğünü tahmin etmek mümkün olmamaktadır (Liamputtong, 2013). Bu durumda araştırmacı, örnekleme girmeye uygun olan birkaç anahtar kişiyle görüşerek onlardan aynı ölçüte uyan diğer kişiler hakkında bilgi toplamaya çalışır. Eğer araştırmacı bir sokak satıcısına ulaşabilirse, bu kişiden rica ederek başka satıcılara da ulaşmaya çalışabilir (Morgan & Morgan, 2008). Takdir edilmelidir ki, bu çok da kolay ve güvenli olabilecek bir işlem değildir. Eğer araştırmacı diğer satıcılara ulaşmayı başarabilirse araştırmada kullanılan örnekleme yöntemi kartopu örnekleme olacaktır (Creswell, 2013). Bu süreci defalarca tekrar ederek, yeterli sayıda insanla görüşmelerini tamamlayan araştırmacıların veri doygunluğunu sağlamak için tekrarlı görüşmeler yapması gereklidir (Guba & Lincoln, 1982; Merriam, 1988). Ancak çoğu durumda (intihar bombacıları, terör örgütü mensupları vb.) tekrarlı görüşmeler mümkün olamamaktadır. Kartopu tekniği, ancak hedeflenen grubun kendi arasında bir iletişim ağı varsa anlamlı olacaktır (Grix, 2010). Ayrıca bazı riskli gruplarda (suç örgütleri, bilgisayar korsanları vb.) bireyler, örnekleme girebilecek diğer kişilerin iletişim bilgilerini araştırmacıya vermekten çekinebilirler. Bu sınırlılıklarla birlikte, örnekleme kimlerin girmesi gerektiğinin saptanamadığı durumlarda kullanışlı olan bir tekniktir (Patton, 2005; Miles & Huberman, 1994; Mertens, 2014).

Ölçüt (Kriter) Örneklem. Önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır. Ölçüt araştırmacı tarafından oluşturulur ya da daha önceden hazırlanmış ölçütler listesi kullanılabilir (Marshall & Rossman, 2014). Örneğin, bir okula yirmi günden fazla devam etmeyen öğrencilerin belirlenmesi, bir bina yapım projesi veya bir tedavi programının tamamlanması için tahmin edilen sürenin aşılması durumunun araştırılması ölçüt örneklemesidir (Patton, 2005). Anılan örneklerde, tahmin edilen tamamlanma veya devamsızlık sürelerinin neden aşıldığını öğrenmek için araştırmacı, ölçüt olarak belirlenen süreyi aşan tüm durumları incelemelidir (Marczyk, vd., 2005). Ölçüt örnekleme sadece zaman değişkeni ile yapılmaz, araştırmanın konusu olan herhangi bir durum, ölçüt olarak belirlenebilir (Grix, 2010). Örneğin kıyafet zorunluğu olan bir örgütte çalışanların belirlenen ölçütlerden farklı renk ve desenlerde kıyafet giymeleri ya da parça başı üretim yapan bir tesiste, işçilerin önceden belirlenen ölçütten eksik veya fazla üretim yapmaları, ölçüt örnekleme kullanılarak araştırılabilir.

Araştırmacının incelediği olguyu açıklamada belirlediği kritik durumlar, ölçüt örneklem için kullanılabilir. Ancak kritik durumlar için belirlenmiş ölçütlerin de araştırmacının genel ahengine uyması gereklidir (Creswell & Clark, 2016). Her kritik durum, ölçüt örnekleme olmayacağı gibi her ölçüt de kritik bir duruma uyarlanamamaktadır. Örneğin, bir işyerindeki kadın çalışanların gizlice taciz edildiği veya müşterilerin kandırıldığı olaylar derinlemesine bir değerlendirmeye tabi tutulabilir (Flick, 2014). Daha önce kilo vermek amacıyla güzellik merkezlerinde alternatif tedavi almış ve fakat tedavi olduktan sonra kilo almış olan tüm kişiler derinlemesine bir nitel çalışma örnekleme oluşturabilir. Bir okul ortamında, olması gereken zamanın %10 ya da daha fazlasında sınıfta bulunmayan tüm öğrenciler, derinlemesine bir durum çalışması kapsamında düşünülebilir. Ölçüt örneklemedeki asıl nokta seçilecek olan durumların bilgi verme açısından zengin olmasıdır (Marshall, 1996). Çünkü bu durumlar, tedavi, program veya örgüt iyileştirmeleri için birer fırsat haline dönüşen ve tedavinin, örgütün veya programın temel eksikliklerini ortaya çıkaran belirleyici araçlar olarak işlev görürler (Morgan ve Morgan, 2008). Bu haliyle ölçüt örneklem kullanılarak yürütülen çalışmalar, devam eden tedavi veya programların izlenmesinde de önemli niteliksel veriler sağlayabilir (Coyne, 1997). Önceden belirlenmiş ölçütlerin karakteristik özelliklerini gösteren tüm durumların derinlemesine nitel bir analize tabi tutulması ile tedavi, örgüt ve programlar için standart ve normlar getirilebilir (Charmaz, 2011).

Kuram Tabanlı Örneklem veya Kuramsal Örneklem. Nitel araştırmalar belirli bir kuramın geçerliğini sınamak, sınırlarını belirlemek veya genellikle kuram oluşturmak amacıyla da yürütülebilir. Kuram oluşturma amacıyla yürütülen çalışmalar belirli kavramsal durumlara odaklanırlar ve kuramın içinde yer alan kavramların soyut ve somut durumlarını anlamaya çalışırlar (Charmaz, 2011). Kuram tabanlı örneklemede araştırma sorusunun yanıtı olabilecek kavramların, yapı ve süreçlerin yinelenmeye başladığı aşamaya (doyum noktası) kadar sürdürülür (West, 2001). Kuram tabanlı örnekleme önceden belirli sınırlarla örneklem oluşturmaya olanak verebilecek güçlü bir kuramsal çerçevenin bulunmadığı durumlarda kullanılabilir (Newman & Benz, 1998). Bir kuramın derinliğinin belirlenmesi veya araştırmacının önceden kavramsallaştırdığı düşüncelerin kurama dönüştürülmesi için farklı örneklem grupları ve değişkenlerin işe koşulması gereklidir (Miles & Huberman, 1994). Bir kuram, yeni araştırma bulgularıyla desteklendiği ölçüde derinleşecektir. Bu noktada araştırmacı olayları, hayatın belli kesitlerini, zaman dilimlerini veya insanları, önemli kuramsal kavramların potansiyel tezahürü ya da temsilini oluşturacak şekilde örnekleme almalıdır (Bernard, 2011). Örneğin belirli bir olguyu inceleyen araştırmacının, bu olgunun belirme aşamasından itibaren başlayıp olgunun sonuçlanma ve olası diğer sonuçlarını belirleme aşamasına kadar yürüteceği çalışmalar kuram tabanlı bir araştırma deseniye, olguya ilişkin tüm kişi veya kritik durumlar da örneklem olacaktır (Creswell, 2013; Patton, 2005).

Kuram tabanlı çalışmalarda seçilen örneklem, olguyu temsil eden bir birim olabileceği gibi, olgudan tamamen farklı bir birim de olabilir (McNabb, 2015). Bu aşamada araştırmacının, olgunun ve evrenin sınırlarını iyi belirlemesi gereklidir. Kuramsal olarak olgunun sınırlarının belirlenemediği durumlarda araştırmacı kişisel deneyimlerine dayanarak olguyu derinleştirecek bilgiye sahip olduğunu düşündüğü en uygun örnekleri seçmelidir (Merriam, 1988). Bu açıdan araştırmacının, işlevsel örneklere erişmesi önemlidir. Kuramsal örneklem, kavramsal yapıların karakteristik özelliklerinin değişiklik gösterdiği çeşitli durumlar veya boyutsal aralıkları keşfetmek amacıyla gelişmekte olan kavramlar üzerine oluşturulan örnekleri de kapsamaktadır (Strauss & Corbin, 2014). Kuram oluşturmada, kuramsal örnekleme, araştırmanın ileri aşamasında yürütülecek analizin sürekli karşılaştırmalı deneysel yöntemini desteklemektedir (Liamputtong, 2013). Kuramsal örneklem, bir kavramdaki değişikliklerin, tezahürlerin ve anlamların, açığa çıkarılmasını ve derinleştirilmesini de mümkün kılar. Sürekli karşılaştırmalı model, ortaya çıkan ve oluşturulan kavramlardaki değişikliklerin derinleştirilmesi ve sistematik olarak incelenmesi gibi bilimsel süreçleri de içermektedir (Kerlinger & Lee, 1999). Kavramlardaki değişikliklerin etkili bir şekilde karşılaştırılması için bunların örnekleme dahil edilmesi gerekir (Baltacı, 2017).

Doğrulatoryıcı veya Yanlışlayıcı Durum Örneklemesi. Araştırmacı, incelediği olay veya olgu üzerindeki çalışmasını derinleştirdikçe farklı ve yeni olay ve olguları keşfetmeye başlar. Bu yeni keşfedilen bulguların ne derece anlamlı olduğunu belirlemek için araştırmacının bulguları doğrulatoryıcı veya yanlışlayıcı ek durumlara ihtiyacı olacaktır (Popper, 2005; Silverman, 2013). Doğrulatoryıcı durumlar, araştırmanın ilk aşamalarında yapılan öncü değerlendirmede keşfedici bir karakterdedir (Patton, 2005). Veriler toplanırken ortaya çıkan desen ve örüntülerin belirlenmesi ve ardından desen ve örüntülerdeki anlam ve bağlamın yakalanması için doğrulatoryıcı çalışmalar yapılması gereklidir (Creswell, 2013). Bu süreç düşüncelerin test edilmesini, muhtemel örüntülerin önemini ve anlamın doğrulamayı ve ortaya çıkan bulguların yeni verilerle ve ek durum çalışmalarıyla devamının getirilip getirilemeyeceğini kontrol etmeyi kapsar (Schmidt & Hunter, 2014). Çalışmanın bu aşaması araştırmacının doğrulatoryıcı ve yanlışlayıcı durumları tespit ve örnekleme dahil etmesini gerektirmektedir. Doğrulatoryıcı durumlar var olan sonuçlara çeşitlilik, inanırlık, zenginlik ve derinlik katan ya da zaten ortaya çıkmış olan örüntülerin geçerliliğini arttıran ek durumlardır (Morgan ve Morgan, 2008). Yanlışlayıcı durumlar ise araştırmaya karşı yorumların kaynağını teşkil etmekle beraber doğrulanmış bulguların sınırlarının belirlenmesini sağlar. Yanlışlayıcı durumlar, 'kuralı gösteren istisnalar' veya temel örüntü olarak beliren durumların akışını bozan istisnalar olarak düşünülebilir (Popper, 2005).

Doğrulatoryıcı durum örnekleme, araştırma öncesi belirlenmemektedir. Araştırma önce farklı bir örnekleme tekniği kullanılarak başlatılır ve incelenen olgu hakkında belirli örüntüler ortaya çıktığında doğrulatoryıcı örnekleme işe koşulu

(Strauss & Corbin, 2014). Doğrulan durum çoğu kez önceden fark edilmeyen ancak araştırma ilerledikçe önemli olan olgulardır. Araştırma kapsamında teyit edilen veya edilmeyen soruların ya da düşüncelerin kaynağı araştırmacının çalışmasından ziyade önceki paydaşlar veya akademik alanyazın içerisinde olabilir (West, 2001). Ancak özellikle ilk daha önce rastlanılmayan durumları açıklarken doğrulayıcı ve yanlılayıcı durum bulmadaki zorluk, örneklem ve araştırma sonuçları arasındaki bağlantıya vurgu yapmaktadır. Araştırmacının, keşfettiği örüntüler hakkında bir şeyler söylemesini mümkün kılacak şey doğrulayıcı örneklemidir. Bundan dolayı doğrulayıcı örneklerin dikkatli ve özenle seçilmesi çok önemlidir (Vogt vd., 2012).

Tabakalı Amaçlı Örneklem. Tabakalı amaçlı örneklem, tabakalara ayrılmış örneklem içinden amaçlı olarak seçilen yeni örneklem grubudur. Örneğin tabakalı rastgele bir örneklem üzerinde genelleme yapabilmek, sosyal sınıf açısından istatistiksel anlamda geçerli mukayeseler yapabilmek ve sonucu tüm nüfusa genelleyebilmek için büyük bir nüfusun içinden sosyoekonomik durum çerçevesinde yeniden sınıflandırılabilir (Neuman & Robson, 2014). Bu noktada zaten belirlenmiş bir tabakadan, araştırmanın amacı doğrultusunda yeni örneklem seçimi tabakalı amaçlı örneklemidir (Johnson & Christensen, 2008). Bununla birlikte bir araştırmada kullanılan amaçlı örneklem de farklı ve çeşitli amaçlı örneklem bir araya getirmek suretiyle tabakalı ve tümleşik bir hal alabilir (Kerlinger & Lee, 1999). Örneğin, bir araştırmacı tipik durum örneklemesini maksimum çeşitlilik örneklemesi ile beraber kullanarak ortalamanın üstü, ortalama ve ortalamanın altı durumlarının tabakalı amaçlı örneklemi oluşturabilir. Bu durum maksimum çeşitlilik örnekleminden zayıf olmakla beraber, tipik durum örnekleminden daha güçlü bir örneğin elde edilmesine yol açmaktadır (Liamputtong, 2013). Tabakalı amaçlı örneğin amacı, ortak bir temel oluşturmaktan çok, ana değişiklikleri görünür hale getirmektir. Ancak ortak bir temel oluşturma aşaması araştırmanın ilerleyen dönemlerinde ve genellikle analiz sürecinde ortaya çıkabilir (Bernard, 2011). Tabakalı amaçlı örneğin her bir tabaka homojen bir örnek oluşturmaktadır. Bu strateji, örneğin genelleme için veya istatistiksel açıdan temsil gücünün olması için çok küçük olmasından dolayı tabakalı rastgele örneklem yönteminden farklıdır. Genellikle birden çok ve farklı özelliklerdeki evrenlere (örneğin ordu mensupları, öğretmenler, bankacılar ve opera sanatçıları gibi farklı meslek grupları) erişilmek istenilen durumlarda kullanılmaktadır (McNabb, 2015).

Fırsatçı veya Beliren Örneklem. Nitel araştırmaların veri toplama aşamasında beliren yeni fırsatları değerlendirmek ve yeni durumları örneklem olarak değerlendirmek önemlidir. Deneysel desenlerden farklı olarak pek çok nitel araştırma, önceden kestirilemeyen ve genellikle veri toplama aşamasında fark edilebilen yeni çalışma durumları sunabilir (Denzin & Lincoln, 2008). Bu yeni çalışma durumları araştırmacı için önemli bir fırsattır ve göz ardı edilmemelidir. Bu açıdan fırsatçı örneklem stratejisi, araştırmacıyı önceden fark edilmemiş, yeni

ve genellikle eşsiz birimlere yönlendirir (Patton, 2005). Bu durum araştırma örnekleminin büyümesine ve yeni yönelimlerle gelişmesine imkân sağlar. Araştırmacının, araştırma esnasında açığa çıkan yeni örnekleri araştırmaya dahil etmesini ifade eden fırsatçı örneklem, nitel araştırmanın hemen her türünde yaygın olarak görülmekte ancak çoğu durumda araştırmaya dahil edilme gereği duyulmamaktadır (Miles & Huberman, 1994). Oysa araştırmacının önceden öngörmediği bu yeni örneklemin araştırma raporunda yer alması, araştırmacının geçerlik, güvenilirlik ve inandırıcılığı için önemlidir (Shenton, 2004).

Amaçlı Rasgele Örneklem. Amaçlı rastgele örneklem sistematik ve rastgele seçilen durum örneklerinin araştırmanın amacı doğrultusunda amaçlı bir şekilde tasnif edilmesidir (Marshall & Rossman, 2014). Bu yeni örnekleme, rasgele örnekleme ile belirlenen durumlardan daha zengin verilere ulaşabilmek ve araştırmanın inanılabilirliğini arttırabilmek için yapılmaktadır (Flick, 2014). Araştırmacı öncelikle rasgele yöntemleri kullanarak evrenden bir örneklem grubu belirlemekte ve daha sonra bu grup içinden araştırmaya en çok katkı yapacağını düşündüğü küçük bir alt grubu seçmektedir (Tashakkori & Teddlie, 2010). Bu küçük grup amaçlı rastgele örneklemdir. Amaçlı rastgele örneklemin amacı, neden belli durumların araştırma için seçildiğine dair şüpheleri azaltarak, inanılabilirliği sağlamaktır, fakat böyle bir araştırmanın yine de istatistiksel olarak temsil kabiliyeti yoktur (Creswell, 2013).

Siyasi veya Politik Durum Örnekleme. Özellikle medya ve olgubilim araştırmalarında kullanılan siyasi veya politik durum örnekleme, bir toplumda yaşayan insanların inanış, ideoloji veya hassas olarak kabul ettiği durumlara odaklanarak bu durumlar hakkında örneklem oluşturulmasıdır (McNabb, 2015). Bu yönüyle araştırma bilimsel olarak yansızlığını koruyacak ölçüde dengeli bir siyasi duruş izlemelidir. Ancak nitel araştırmalar doğası gereği politiktir (Mertens, 2014). Kritik durum örneklemesinden farklı olarak siyasi durum örnekleme, siyasal ve sosyal olgulardaki hassas bölgeleri veya analiz birimlerini içermekte veya bu alanları dışarıda bırakabilmektedir (Neuman & Robson, 2014). Örneğin seçim mahallinde etkin olan bir milletvekili, diğer bölgelerde yürütülüp başarılı olan bir istihdam programının, kendi seçim bölgesinde de yürütülmesini sağlayabilir (Morgan & Morgan, 2008). O bölgedeki programın gereğince çalışılması, değerlendirme verilerinin daha dikkat çekici olmasına yol açabilir (gerçekte var olan durumdan büyük ölçüde farklılaşma vb.). Fakat bu durum araştırmacının siyasi görüşüne göre o bölgeyi iyi veya kötü göstereceği anlamına gelmemektedir (Patton, 2005). Araştırmacının siyasi görüşlerine göre araştırma sonuçlarına yön vermesi etik dışı bir davranış olur. Bundan ziyade, siyasi açıdan önemli durumların örnekleme dahil edilmesi, kaynakların sadece belli sayıda durumun çalışılmasına müsaade ettiği durumlarda, elde edilen bilginin kullanılabilirliğini ve uygunluğunu arttırmak için kullanılan bir strateji olabilir (Neuman & Robson, 2014).

Araştırmacının eleştirel bakış açısı, yansız politik duruşu ve seçtiği siyasi veya politik örneklem araştırmanın amacını yansıtmalıdır. 2016 ABD seçimlerinde Trump'ın oy oranlarına dışarıdan müdahale edilmesi, Danimarka'da yayınlanan dini içerikli karikatürler, Edward Snowden'ın NSA bilgilerini ifşa etmesi, Jullian Assange'ın ABD'nin Almanya ve diğer birçok ülke başkanını gizlice dinlediğini ortaya çıkarması, ikinci Irak savaşına konu olan biyolojik silahların hiçbir zaman bulunamaması gibi durumlar kritik durum örneklemesinden ziyade siyasi ve politik durum örnekleme olarak değerlendirilebilir. Siyasi durum örnekleme, araştırma tasarlanırken veya araştırmanın ilerleyen safhalarında belirli ölçüde gerginlik, merak ve tepki yaratabilir (Rubin & Babbie, 2016). Hatta araştırmacının güvenliği tehlike altına girebilir. Özellikle sponsor destekli araştırmalarda, siyasi örneklemlere etki edebilen sponsorların, rakiplerini karalamak için araştırma sonuçlarında da spekülasyon yapması gibi etik dışı durumlar bu örneklemin en büyük eleştiri kaynağını oluşturmaktadır (Creswell & Clark, 2016).

Kolay Ulaşılabilir veya Elverişli Örneklem. Kolay ulaşılabilir veya elverişli örnekleme tamamen mevcut olan, ulaşması hızlı ve kolay olan öğelere dayanır. Nitel araştırmalarda en sık kullanılan ancak kullanılması en az istenen stratejidir (Patton, 2005). Çoğu durumda nitel araştırma yürüten araştırmacıların, kullanacakları örneklem büyüklüğünün genelleme yapmaya fırsat tanımayacağı öngörüsünde oldukları ve nasıl seçildiğine dikkat etmeden ulaşılması kolay ve çalışılması pahalı olmayan durumları tercih ettikleri bilinmektedir (Vogt vd., 2012). Kolaylık ve maliyet göz önünde bulundurulması gereken noktalar olmakla beraber, bunların örnekleme alınacak sınırlı sayıda durumlardan en fazla bilgi alınabilecekleri stratejik olarak seçtikten sonra dikkate alınması gereklidir. Amaçlı ve stratejik örneklemler, kritik durumlar hakkında önemli bilgilerin ortaya çıkmasına vesile olabilir (Bernard, 2011). Kolay ulaşılabilir örneklem bu yönüyle ne amaçlı ne de stratejiktir. Bunun yanında diğer yöntemlere göre geçerlilik ve güvenilirliği de daha azdır. (Creswell, 2013; Shenton, 2004; West, 2001). Kolay ulaşılabilir örneklemede araştırmacı, hali hazırda var olan öğeler içerisinde yeterli sayıda öğeyi örneklem olarak belirler. Bu yüzden bu örnekleme şans eseri, tesadüfi, kazara örnekleme olarak da ifade edilmektedir (Singleton & Straits, 2005). Örneğin toplumun yaklaşan seçimlerde partilere olan eğilimlerini ölçmek isteyen bir araştırmacının, sokağa çıkarak yoldan geçen insanları durdurup hangi partiye oy vereceklerini sorduğunu farz edelim. Böyle bir durumda araştırmacının örnekleme yöntemi kolay ulaşılabilir veya elverişli örneklemedir (Creswell, 2013). Görüldüğü üzere, elverişli örnekleme, araştırmacının hedef evrenden örneklemini oluşturmak için ulaşabileceği en kolay öğelere yönelmesi yöntemidir ve alanyazındaki araştırmaların büyük çoğunluğu bu yöntemi tercih etmektedir. Araştırma konusu veya kurgusu iyi olsa da yöntem olarak kolay ulaşılabilir örnekleme yönteminin seçilmesi araştırmanın inandırıcılığını da olumsuz bir şekilde etkileyebilmektedir.

Hibrit veya Karma Örneklem. Nitel araştırmalar çoğul amaçlar doğrultusunda yürütüldüğünden, birden fazla örneklem yöntemi belirlenmesi gerekli olabilir. Uzun sürecek olan nitel araştırmanın farklı evrelerinde farklı örneklem yöntemleri birlikte kullanılabilir (Neuman & Robson, 2014). Böylesi iki ya da daha fazla sayıda yöntemin birleşmesiyle hibrit veya karma örneklem yapılabilir. Karma örneklemede temel amaç, bilgi yüklü durumların seçilmesidir (Charmaz, 2011). Yani bir araştırmacının önemli bilgileri elde edebileceği ve çalışmaya değer durumların farklı örneklem yöntemleriyle seçilmesi önemlidir. Araştırma deseninin geliştirilmesi sürecinde araştırmacının, çalışmanın amaçlarını ve inandırıcılığın nasıl sağlanacağını planlaması gereklidir (Henwood, 2014). Örneklem, araştırmanın doğasını yansıtacak derinlikte bilgi yüklü durumları içermelidir. Bu açıdan alanyazında yürütülen karma örneklem deseni araştırmaların, genellikle kritik örneklem ve maksimum çeşitlilik örneklemesini içerdiği ve farklı türden kombinasyonların araştırmacılar tarafından tercih edilmediği belirlenebilir.

Nitel araştırmalarda kullanılan ve yukarıda temel olarak ele alınan örneklem belirleme yöntemleri, alanyazında farklı türden araştırmalar için çok farklı amaçlar için kullanılmaktadır. Genel olarak araştırmacıların, nitel örnek seçimine yönelik tecrübelerinin olmaması sonucu, çok sayıda araştırma ya tamamlanamamakta veya hatalı veriler üzerine kurgulanmaktadır. Alanyazındaki bu belirsizlik, araştırmacıların nitel çalışma üzerinde deneyim kazanmalarıyla giderilse de (Duffy, 1985) örnek seçim yöntemlerinin içselleştirilmesi de gerekmektedir (Mertens, 2014). Alanyazındaki çalışmalarda çoğu araştırmacının neyi, nasıl yaptığını bilmediği; kuram bilgilerinin zayıf olduğu ve kurama yönelik uygulamalar hakkında yetersiz olduklarına yönelik belirlemeler bulunmaktadır (Smith & Heshusius, 1986; Silverman, 2013). Örneklem belirleme yöntemleri, araştırmanın hem geçerlik, güvenirlik ve tutarlılığını hem de yönelimini ve inandırıcılığını doğrudan etkiler. Bu açıdan araştırmacıların, inceledikleri olguları daha iyi yansıtacağını düşündükleri örneklere yönelmeleri için bu örnekleri seçecek bilgi, beceri ve kararlılığa da sahip olması gereklidir (Onwuegbuzie & Leech, 2005). İlerleyen bölümde nitel araştırmalarda karşılaşılan diğer önemli tartışma konusu olan örnek hacmi veya örneklem büyüklüğü sorunsalı ele alınacaktır.

NİTEL ARAŞTIRMANIN BİTMEYEN TARTIŞMASI: ÖRNEK HACMİ

Nitel araştırmalar desenleme aşamasından, raporlama aşamasına gelene değin çok sayıda belirsiz ve karmaşık durumları barındırır. Nicel araştırmanın çok sayıda örneklem imkânı veren kuramsal alt yapısından farklı olarak nitel araştırmalar, zengin ve derinleşebilen veri durumlarına imkân veren az sayıda örneklem üzerinde yürütülür (Trotter, 2012). Nitel araştırmacı, nicel araştırmacıdan farklı olarak istatistiksel formüller ve genellemelerle değil, aksine belirsiz durumlar, karmaşık bağlantılar ve sürekli derinleşen veri setiyle uğraşmak zorundadır (Britten, 1995). Alanyazındaki nitel araştırmalarda karşılaşılan hataların önemli

bir bölümünü örneklem büyüklüğünün belirlenmesi oluşturmaktadır. Araştırmacılar nicel desenlerden etkilenerek çeşitli formüller geliştirmeye çalışsalar da nitel araştırmalar için kullanılması önerilen, kabul görmüş bir örneklem büyüklüğü belirleme formülü bulunmamaktadır (Morgan ve Morgan, 2008). Nicel araştırmadan farklı olarak nitel araştırmanın herkes tarafından kabul edilen bir örnek belirleme modelinin bulunmayışı, nitel araştırmaların inandırıcılığının çeşitli çevrelerce sorgulanmasına yol açmış ve alanyazında çok sayıda yöntembilimsel tartışmayı da beraberinde getirmiştir (Trotter, 2012; Schmidt & Hunter, 2014). Alanyazında örnek hacmine yönelik tartışmaların iki ekseninde sürdüğü görülmektedir. İlk farklı türden nitel araştırmalar için sabit bir örnek büyüklüğünün olmaması bir sorun teşkil etmektedir. Örneğin aynı olgunun benzer yönlerini ele alan farklı olgubilimsel çalışmalarda incelenen örnek sayısı değişkenlik gösterebilmektedir (Sandelowski, 1986). İkinci olarak örnek seçimi ve büyüklüğü, araştırmacının isteği doğrultusunda olmakta ve çoğu kez önemli ayrıntıları sunabilecek örnekler tercih edilmemektedir (Gelo vd., 2008).

Öncelikle örnek hacmi (örneklem büyüklüğü), nitel verinin derinliğine ve araştırma amaçlarının doğru bir şekilde oluşturulmasına göre değişmektedir. Örneklem büyüklüğü: araştırmacının ne bilmek istediğine, araştırmanın amacına, neyin gündem olduğuna, neyin kullanışlı olacağına, neyin inanılır olacağına ve eldeki zaman ve kaynaklarla neyin yapılabileceğine bağlıdır. Bu açıdan alanyazındaki nitel çalışmaların tamamının farklı sayıda örnekler üzerinde yürütüldüğü belirlenebilir. Örnek hacmi konusunda yaşanan bu kafa karışıklığını aşmak için ilk dönem araştırmalar, nicel araştırmanın örnek belirleme yöntemlerini kullanmayı denemişler, ancak bu yöntemin uygulanabilir olmadığını tecrübe etmişlerdir (Gelo vd., 2008). Bununla birlikte son dönem tartışmalarda, ideal bir nitel araştırma için temel örnek hacminin, örnekten sağlanan verinin kalitesiyle ilgili olduğu yönünde bir görüş birliği sağlanmıştır (Watson vd., 2017).

Nitel araştırmada örneklem büyüklüğünün belirlenmesi, araştırmacının genişlik ve derinlik arasında vereceği taviz ile ilgilidir. Aynı sabit kaynak ve sınırlı zamanla, bir araştırmacı belli bir kısım deneyimi çok sayıda insanla çalışabilirken (genişlik), çok farklı deneyimleri daha az sayıda insanla çalışarak da elde edebilir (derinlik) (Baltacı, 2017). İncelenen olguya ilişkin durumlar bilgi yüklüyse, küçük bir grup insandan edinilen derinlemesine bilgiler, çok sayıda örneklemde elde edilen kısıtlı bilgiden daha değerli olabilir. Fazla sayıda insandan elde edilen daha yüzeysel bilgiler ise bir olgunun sınırlarının belirlenmesinde ve farklı durumların incelenmesinde ya da değişikliklerini anlaşılmasında yardımcı olabilir (Bryman, 2007).

Nitel araştırmalardaki geçerliğin ve anlamlılığın önemi, örneklem büyüklüğünden çok seçilen durumların bilgi yüklü olması ve araştırmacının gözlemsel ve analitik becerilerinin olmasına bağlıdır (Sandelowski, 1986). Lincoln ve Guba (1985) örneklemdeki doyumluluk oranının örneklem seçiminde etkili olduğunu bildirmektedir. Amaçlı örneklem yöntemlerinde örneklem büyüklüğü, veri

toplama esnasında araştırmacının karşılaştığı durumlar ve araştırmaya yönelik ilk düzey bilgilendirici değerlendirmelerle belirlenir. Eğer amaç, bilginin maksimum derecede elde edilmesiye, yeni örneklem birimlerinden artık yeni bir bilgi gelmediği noktada, yani doyum noktasında, örnekleme dahil etmeler durdurulur; yani bilgilerin tekrarlanması ilk ölçüttür (Shenton, 2004). Nitel araştırmalarda örneklem sayısı ister bir (N=1), ister elli (N=50) veya yüz (N=100) olsun, ideal bir örneklem büyüklüğü için temel kural, bilgilerin doyuma ulaşmasıyla oluşan tekrarlanma döngüsüdür. Bir noktadan sonra tüm yeni örneklem, araştırmanın geçmiş bölümlerinde yer alan örneklemin sunduğu veriyi sunacaktır (Morgan ve Morgan, 2008). Bu tekrarlanma durumunda araştırmanın veri toplama aşaması durdurulmalı ve örneklem büyüklüğü, tekrarın ilk görüldüğü yerde sabitlenmelidir (Onwuegbuzie & Collins, 2007). Veri tekrarlandığında araştırmacı, eğer araştırmayı yalnız yürütmüyorsa, örneklem doygunluğunu diğer araştırmacılarla müzakere ederek belirlemelidir. Araştırma raporunda çalışma grubunu oluşturan sayıya nasıl ulaşıldığı da açıklanmalıdır. Nitel araştırma sürdükçe örnekleme yeni eklemeler yapılabilir. Bunun yanında araştırmanın desenlenmesi aşamasında belirlenen örneklem yöntemlerine ilave yöntemler uygulanması gerektiği durumlarda da yeni yöntemin gerektirdiği örneklem sayısı belirtilmelidir (Neuman & Robson, 2014).

Anlatı araştırmalarında geniş bir katılımcı havuzu ile ortak bir hikâyenin oluşturulduğu durumlar dışında (Kerlinger & Lee, 1999) bir veya birkaç kişi ile yapılan birçok örnek bulunmaktadır. Olgubilimsel (fenomenolojik) araştırmada bir kişiden (Miles & Huberman, 1994) 325 kişiye (Neuman, 2014) kadar örneklemin yer aldığı çalışmalar bulunmaktadır. Rubin ve Babbie (2016) 3 ila 10 kişi ile çalışmasını önerirken, Charmaz (2011) bir olgubilim araştırmasının en az 10 kişi ile yürütülmesini önermektedir. Gömülü teori araştırmasıyla kuram oluşturma amacını güden bir yürüten bir araştırmacı, doğru ve detaylı bir kuram ortaya koyabilmek için çalışmada kullanacağı örneklem sayısının en az 20-30 kişiden oluşmalıdır (Creswell, 2013; West, 2001). Ancak kuram oluşturma çalışmaları için bu sayı daha fazla da olabilmektedir (Patton, 2005). Etnografi araştırmasında iyi tanımlanmış tek ortak kültüre sahip gruplarla çalışılması önerilirken, bu kültürel grubun çok sayıda ürün, mülakat ve gözlemlerle iyi bir şekilde betimlenmesine yetecek şekilde çalışmaların yapılması gerekmektedir. Durum çalışmasında bir araştırma içerisinde 4 veya 5 durumdan daha fazlasının olmaması önerilmektedir (Mertens, 2014). Bu sayı, ele alınan durumlar kapsamında, temaların tanımlanması için yeterli ve geniş sayıda fırsat sağlarken, aynı zamanda çapraz durum analizinin yapılmasını da sağlamaktadır. Flick (2014) durum çalışmasında birden fazla olan her bir durumun bir araştırmacının sağlayacağı detayın düzeyini azaltacağını belirtmektedir.

Nitel Araştırmalarda Örneklemin Uygulanması

Alanyazında karşılaşılan önemli bir sorun da araştırmacının karar verdiği örneklem büyüklüğünü etkili bir şekilde kullanma becerisidir. Nitel araştırmalarda

kullanılan amaçlı örneklem seçimi yaklaşımında üç etken bulunmaktadır: (1) çalışmaya kimlerin örneklem (veya mekanların) olarak seçileceğine, (2) karakteristik örneklem yöntemlerine ve (3) çalışılacak örneklemin büyüklüğüne karar vermedir (Marshall & Rossman, 2014; Onwuegbuzie & Collins, 2007). Örneklemin uygulanması temelde bir karar verme süreci olsa da büyük ölçüde araştırmacının, araştırma yöntemleri bilgisine, araştırma becerisi ile tecrübesine ve alan bilgisine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Alanyazında, araştırmacıların sadece belirli bir konunun farklı yönlerini incelemek için kısa bir görüşme formu hazırladıkları (Mays & Pope, 2000), belli sayıda örnekleme hiçbir yöntemsel kaygı olmaksızın rastgele seçtikleri (Whittemore vd., 2001) ve belirli bir veriye ulaştıklarına kanaat getirdikten sonra (ellerinde oldukça detaylı veri olsa da bu veriyi görmezden geldikleri) analiz işlemlerine geçtikleri (Rolfe, 2006) yönünde eleştiriler bulunmaktadır. Ancak nitel araştırma yoğun ve karışık bir veri toplama sürecine dayandığından, örneklemin dikkatli bir şekilde belirlenmesi ve örnekten elde edilen verilerin de sistematik bir şekilde düzenlenmesi gereklidir.

Farklı türden nitel araştırma yöntemleri arasında örneklerin belirlenmesi ve örneklerden veri toplama aşamaları da farklılık göstermektedir. Bir anlatı (hikâye) araştırmasında araştırmacı, örneklem hakkında mümkün olduğunca fazla bilgi vermelidir (Flick, 2014). Çalışma için uygun olan bir erkek veya kadın, dikkat çekici ve siyasi olarak önemli bir figür veya marjinal bir kişi ya da sıradan bir kişi anlatı araştırmasının örnekleminde yer alabilir. Örnekleme yer alan tüm kişilerin yaşadıkları deneyimler hakkında anlatacağı hikayelerinin olması, örneklem grubunda gereksiz ve ilgisiz kişilerin olmaması gereklidir (Silverman, 2013). Araştırmacılar kişinin marjinal, önemli veya sıradan biri olmasına bağlı olarak farklı seçenekleri kullanabilmektedirler (Vogt vd., 2012). Bu noktada anlatı araştırmacısının ilgilendiği husus kimin araştırmanın katılımcısı olacağından çok, ortaya çıkacak olan hikâyenin araştırmaya olan katkısıdır (Patton, 2005).

Olgubilim (fenomenolojik) araştırmasında örneklem seçim ve uygulama stratejileri oldukça dar aralıktadır ve örnekleme yer alan tüm katılımcıların çalışılan olguyu tecrübe etmiş veya bu olguya ilgili tecrübeleri olan kişilerle temas etmiş olmaları gereklidir (Rolfe, 2006). Olgubilim örneklemeleri genellikle belirli bir karakteristik özelliği olan grup içinden seçilmektedir (öğretmenler, hükümlüler, tacize uğrayanlar vb.) (Staruss & Corbin, 2014). Eğer katılımcıların karakteristik özellikleri birbirlerinden çok farklı olursa, araştırmaya katılanların tecrübelerinden ortaya çıkacak esasları ve ana temaları belirlemek de zorlaşacaktır (Miles & Huberman, 1994). Olgubilimsel araştırma yapan araştırmacılar, belirli bir olguyu tecrübe etmiş ögelere ihtiyaç duyacakları için genelde amaca yönelik örneklem yöntemini tercih ederler (Rubin & Babbie, 2016). Örneği oluşturacak öge sayısının literatürde 5 ile 25 öge arasında değişebileceği belirtilmektedir (Creswell, 2013; Neuman, 2014; Patton, 2005; Rubin & Babbie, 2016). Elbette katılımcı sayısı arttıkça verilerin dikkatli bir şekilde incelenmesinin zorlaşacağı,

bu nedenle de olguyla ilgili tecrübelerin anlaşılmasının zorlaşacağı açıktır (McNabb, 2015). Olgubilim araştırmalarında ölçüt temelli yöntemle seçilen örneklem, incelenen olguya ilişkin tecrübelere sahip bireyleri temsil etmesi açısından oldukça kullanışlıdır (Tashakkori & Teddlie, 2010). Ancak alanyazındaki birçok çalışma olgubilimsel bir desende olduğunu varsaymasına rağmen, olgubilimsel yöntemin henüz anlaşamadığı veya araştırmacıların olgubilimsel araştırmanın süreçleri hakkında yeterince bilgi sahibi olmadığı belirlenebilir.

Kuram oluşturma çalışmasında araştırmacı, kuramın geliştirilmesine katkı sunacak örneklemi belirlemeye çalışır. Strauss ve Corbin (1998) kuramsal örneklemenin, kuramın kavramsal altyapısının oluşturulması aşamasında kullanılacak benzeşik örnekleme yöntemi ile birlikte kullanılması gerektiğini bildirmektedir. Kuram araştırmaları, benzeşik (homojen) yapı ve bireylerden oluşan bir örneklemin belirlenmesi ve çalışılmasıyla başlatılabilir. Daha sonra kuramsal örnekleme ile belirlenecek elemanlar üzerinde kuram sınanır ve geliştirilir (Neuman, 2014; Silverman, 2013). Kuram geliştirme çalışmalarında maksimum çeşitlilik örnekleme de yapılabilir. Maksimum çeşitliliğe sahip bir grupla çalışılmasının gerekçesi ise ele alınan kuramın altında yatan gerek bağlamsal gerekse müdahil koşulların belirlenmesidir (Morgan & Morgan, 2008). Gömülü teori araştırmalarında araştırmacı, bir olayı, bir konuyu ya da bir olguyla açıklayan yeni bir kuram ortaya koymayı amaçlamaktadır (Neuman & Robson, 2014). Gömülü teori araştırması tam anlamıyla kuramın yeniden keşfedilme sürecidir. Bundan dolayı araştırmacı, yeterli sayıda ögeden sistematik bir şekilde verilerin toplanmasına ihtiyaç duymaktadır. Genelde gömülü teori çalışması örnekleme içinde yer alan bireyler bir olguyla ilişkili ve benzer karakteristik özelliklere sahiptirler. Bu açıdan gömülü teori örnekleminin, benzeşik (homojen) yapıda olması gereklidir (West, 2001).

Etnografik araştırma⁴ yürüten bir araştırmacı, araştıracağı grupla uzun bir süre birlikte olup onların hayatlarını, yaşam tarzlarını, örf, adetlerini hem yakından gözlemler hem de bizzat katılım sağlar (Johnson ve Christensen, 2008). Bu şekilde yapılan geniş bir alan çalışması ancak araştırmacıya incelediği toplumun kültürel özellikleri hakkında derinlemesine bilgi sunar (Flick, 2014). Kısacası etnografide, araştırmacı ihtiyaç duyduğu veriyi direk doğal ortamından toplar. Bundan dolayı, etnografik araştırmalarda araştırmacı aynı kültürün, değerlerin, inançların, ön yargıların paylaşıldığı bir grup ya da alan belirlemesi gerekir ve genelde bu gruba dahil olmaya çalışır (Kothari, 2004). Etnografik çalışmada araştırmacı önce çalışacağı kültürel mekânı seçer daha sonra kiminle ve ne çalışılacağına karar verir. Grupla birlikte hareket eden araştırmacı, araştırması için ihtiyacı olan verileri katılımcı gözlem, görüşme, doküman incelemesi, alan notu vb. gibi

⁴Etnografik araştırmalar, çoğunlukla içinde yaşanılan toplumdaki farklı alt grupları ve onların ilişkilerini belirlemek ya da toplumsal hayattaki herhangi bir konuyu veya olguyla anlamak üzere kullanılan nitel araştırmalardır (Mertens, 2014).

metotlar yardımı ile toplar (Liamputtong, 2013). Burada grup içerisinde ulaşabildiği kişiler araştırmanın öğeleridirler. Etnografik araştırmalarda grup içi kültürel örneklem süreci kullanılır. Creswell (2013) araştırmacının grup içerisine dahil olduğu büyük resmi görerek net bir yaklaşımla sürecin devamını önermektedir. Etnograflar araştırma sorularına bağlı olarak alt kültürden veya birimden bireyleri seçmek için verecekleri kararlara güvenirlir. Fırsatları avantaja dönüştürürler (fırsatçı örneklem) veya bireylerin seçimi için kriterler oluştururlar (ölçüt temelli örneklem) (Guba & Lincoln, 1982).

Bir durum çalışmasında, farklı, alışılmadık durumların ele alındığı çoklu durum çalışmaları tercih edilebilir, maksimum çeşitlilik örneklemesi ile farklı durumların temsil edilmesi sağlanabilir ve çoklu bakış açısıyla durumların bütünüyle betimlenmesi gerçekleştirilebilir (Henwood, 2014). Bunun yanında aykırı durum örneklemesi de durum çalışmalarında sıklıkla kullanılmaktadır. Uygulamaya dayalı araştırma olarak da adlandırılan aksiyon araştırması, araştırmacının pratikte karşılaşılan bir sorunu algılayıp, inceleyerek değiştirilmesi için gerekli öneriyi ortaya koyup bizzat değişimi gerçekleştirerek sonuçlara göre tekrar iyileştirme için yeni öneriler ortaya koyduğu bir araştırma yaklaşımı olarak özetlenebilir (Maxwell, 2012). Araştırmadan faydalanacak olan kişilerden genel itibariyle araştırmanın katılımcıları ya da öğeleri belirlenir. Bu öğelerin bizzat araştırmanın amacını, yönünü ve araştırmanın sonuçlarını belirlemede etkin katılımları sağlanmalıdır (Flick, 2014; Silverman, 2013). Aksiyon araştırmada araştırmaya katılanların yaptıkları aktiviteler ve araştırma sürecinde elde ettikleri tecrübeler, araştırmanın verisine esas teşkil edecek şekilde araştırmacı tarafından değerlendirilir (Marshall & Rossman, 2014). Sosyal bilimlerdeki araştırma yöntemlerinde kullanılan birçok veri toplama yöntemi (görüşme, gözlem, anket, odak grup çalışması, örnek olay çalışması, alan notları, resmi kaynaklar, vs.) yalnız veya birlikte aksiyon araştırmasının veri toplama safhasında seçilen öğelere uygulanabilecek yöntemlerdir (Siedman, 2013). Örnek olay araştırmalarında ise araştırmacı, bir alan ya da birden fazla alan seçebilir. Bu alanlar, kişiler, olaylar, programlar, tedavi yöntemleri veya diğer aktiviteler vb. olabilir. Örnek olay araştırmalarında kullanılan en temel öge, anlatı araştırmalarında olduğu gibi bir kişi olabilir. Kıtalar, ülkeler, şehirler, bölgeler, kurumlar vb. arasında bir kıyaslama yapılacaksa her ülke, bölge ya da kurum ayrı bir çalışma örnekleme olabilir. Böylece bu araştırmalar çoklu örneklem birimlerine sahip olabilirler (Lewis, 2015).

Alanyazında örneklem yöntemleri ve örnek hacmi konusunda yaşanan sorunlar aslında nitel araştırmaların çok yönlü doğasından kaynaklanmaktadır. Sosyal gerçekliğin farklı şekillerde tezahür etmesi sonucunda araştırmacılar, bu gerçeklikleri farklı şekilde anlama ve araştırma yollarını tercih etmişlerdir. Sosyal gerçekliğin zaman içinde sürekli değişimi ve gelişimi ile birlikte, onu ölçecek yeni yollar ve tekniklerinde geliştirilmesi, yaşamın olağan akışının gereğidir. Bu bağlamda nitel araştırmalardaki yeni gelişmelerle birlikte güncel örneklem

belirleme yöntemlerinin de ötesine geçecek yeni yöntemleri geliştirilmeye ve farklı nitel araştırma desenleri oluşturulmaya devam edilecektir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, alanyazında çok sayıda çalışmada (makale, tez vb.) sıklıkla karşılaşılan bir sorun olan örnek, örneklem belirleme yöntemleri ve örnek hacmi konuları ele alınmıştır. Çalışmada araştırmacıların örneklem yöntemleriyle ilgili olmayan veya örnek belirleme ve uygulama süreci dışında düştükleri diğer hatalara veya karşılaştıkları sorunlara yer verilmemiştir. Ayrıca çalışma yanlışlayıcı bir desende tasarlanmadığından, alanyazında sorunlu olduğu belirlenen nitel çalışmaların künyelerine bilimsel araştırmalarda gözetilecek etik ilkeler gereği yer verilmemiş, bunun yerine genellikle karşılaşılan ve özel önemi olan sorunlar ve hatalar ele alınmıştır. Bu yönüyle çalışma, kavramsal bir derleme olmasının yanı sıra, alanyazında genel olarak karşılaşılan sorun ve hatalardan hareketle araştırmacılara, güncel örnek belirleme ve uygulama yöntemleri tanıtılmaya çalışılmıştır.

Nitel araştırma süreci oldukça karışık bir veri çeşitliliğine sahiptir. Araştırmacılar bu denli farklılaşan veri setinden, araştırdıkları konu kapsamında olan verileri toplama amacındadırlar. Bu amaçlı yaklaşım nitel araştırmanın, amaçlı örneklem yaklaşımlarına yakınlığını belirlemektedir. Nitel çalışmalarda araştırmacının, incelediği olguyu açıklamasında yardımcı olacak birey ve mekân ve durumları, çalışma için seçmesi amaçlı bir seçimdir. Çünkü amaçlı seçilen örneklem, çalışma probleminin ve çalışmanın merkezi, incelenen olgunun anlaşılmasına yönelik zengin bilgiler sunabilecek niteliktedir. Bu çalışma ile belirginleştirilen örneklem kim veya ne olabileceği, örneklem seçme yönteminin ne olacağı ve örneklem için kaç kişiye veya mekâna ihtiyaç duyulacağı hakkında karar verilmesi sorunsalı, alanyazında çok sayıda çalışmada ele alınan önemli bir sorundur (Luborsky & Rubinstein, 1995; Marshall, 1996; Maxwell, 2012).

Trotter (2012) araştırmacıların belirli örnekleri keyfi seçtiklerini veya çoğu durumda araştırmanın akışına uygun bir biçimde ‘uydurma örneklem’ kullandıklarını ve örneklem seçiminin bu çalışmada belirlendiği gibi öznel bir süreci ifade ettiğini bildirmektedir. Bu çalışmada ele alınan ve örneklem belirlemenin metodolojik bir sorun olduğunu belirleyen görüşü destekleyen Owen (2001), nitel araştırmalarda örneklem seçiminin etik bir dizgeyi de kapsayan metodolojik bir karar süreci olduğunu ve alanyazındaki çoğu araştırmanın hem etik hem metodolojik sorunlar barındırdığını savunmaktadır. Örneklem belirleme sorununda belirli bir etik dışı tutuma odaklanmayan Punch (2013), bu çalışmadaki tartışma yöntemine benzer şekilde, alanyazındaki çalışmalarda rastlanılan metodolojik örneklem belirleme hatalarının kasten yapılmadığını, araştırmacının yanlış öğrenmeleri veya bilgisizliği sonucu devam edegelen ve çoğu kez farkına varılmayan yöntemsal bir sorun olduğunu belirlemektedir. Haverkamp (2005) ise çoğu araştırmacının araştırmada elde ettiği verilere göre yöntem belirlediğini, yani

araştırmayı belirli bir veri toplama tekniği ile sürdürüp elde edilen verilere göre daha önceden belirlenmiş bir örneklem varmış gibi hareket ettiklerini ve örneklem belirleme sürecinin çoğu durumda etik bir sorun olduğunu bildirmektedir. Veri toplama sürecinde pek çok araştırmacı, araştırma kapsamında olmayan veri ile karşılaştığında bunu görmezden gelir; ancak Henwood (2014), bazı araştırmacıların yeni verileri değiştirerek sanki daha önceden örneklem alınmış gibi araştırmaya eklediklerini bildirmektedir. Genellikle nitel araştırmalarda veri toplama süreci öncesinde örneklem belirlenir, ancak bazı durumlarda (kartopu yöntemi veya hibrit örneklem vb.) yeni örneklem yöntemleri, veri toplama aşamalarında işe koşulabilmektedir. Çalışmada ele alınan metodolojik örneklem sorunsalının aksine, Henwood'un kastı örneklemin veri toplama süreci kapsamında karşılaşılan metodolojik bir sorun olmaktan ziyade etik boyutunu ön plana taşımaktadır. Yukarıda anılan durumların çoğu etik dışı belirlemeler olup bu çalışma kapsamında ele alınmamıştır. Çünkü alanyazında karşılaşılan etik sorunları belirlemek, metodolojik sorunları belirlemekten daha zordur. Ayrıca etik dışı yöntemlere baş vuran araştırmacılar genellikle bu yöntemleri izi sürülemeyecek biçimde gizlemekte (Eysenbach, 2001) veya çalışma sonuçlarının farklı çalışma sonuçlarıyla benzerliklerine çokça atıf yaparak meşrulaştırmaktadırlar (Gelo vd., 2008).

Bu çalışma kapsamında belirlenen önemli bir metodolojik örneklem sorunu da örneklem çerçevesi hatalarıdır. Örneklem çerçevesi, araştırmaya alınacak örneklerin temel özelliklerinin araştırma sorusunu cevaplayabilecek nitelikte olmasını konu edinir. Bu çalışmada ele alınan tezi destekleyen Sandelowski (1986), araştırmanın geçerliğini ve tutarlığını doğrudan etkileyen örneklem çerçevesi hatalarının, evrene ilişkin kestirim ve genellemelerde bulunmayı olanaksız kıldığını ve evreni temsil etmeyen veya evrenin özelliklerini yansıtmayan örnekler üzerinde yapılan çalışmaların da önemli ölçüde hatalı sonuçlara barındırdığını bildirmektedir. Sosyal bilimlerdeki çok sayıda araştırmanın örneklem çerçevesine yönelik metodolojik hatayı barındırdığını ve araştırmaların, temelde okuyuculara inandırıcı gibi gelse de aslında güncel olmadığını savunana Eysenbach'ın (2001) görüşleri de bu çalışmada ele alınan örneklem çerçevesi sorunsalını desteklemektedir.

Nitel araştırma örnekleri batı alanyazınında 19. Yüzyıl sonlarında görülse de belirgin bir araştırma geleneğinin oluşturulması, nicel araştırma geleneğine göre oldukça yenidir. Bu nedenle nitel metodoloji, araştırmacılar arasında yeni yeni içselleştirilmekte ve nitel desenli araştırmaları sürdüren çok sayıda araştırmacının deneyiminin sorgulanmasına neden olmaktadır. Bu çalışmayla belirginleşen durumu destekleyen Rubin ve Babbie (2016), nitel araştırma geleneğinin alanyazında yerleşmemiş olduğunu, araştırmacıların deneyimsizlikleri nedeniyle hatalı örnekler seçtiklerini ve hatalı örneklemlerin de araştırılan konuları geçersiz kıldığını bildirmişlerdir. Ayrıca bu çalışmanın yapılış gerekçesi olan, araştırmacının hakkında bilgi sahibi olmadığı örnekleme yöntemlerini kullanması

sorunsalı, Siedman (2013) ile Hesse-Biber ve Leavy (2010) tarafından da ele alınmıştır. Örneklem yöntemleri hakkında bilgi sahibi olmak araştırmanın yürütüldüğü evreni tanımanın bir gereğidir; ayrıca, metodoloji bilgisi olmadan veya eksik bilgiyle bir araştırma yürütülmesi, araştırmanın bilimselliğini geçersiz kılacaktır (Hesse-Biber & Leavy, 2010). Bu çalışmada öne sürülen ve alanyazındaki çalışmaların çoğunun deneyimsiz araştırmacılar tarafından yürütüldüğü görüşü Sale, Lohfeld ve Brazil (2002) ile Holloway ve Galvin'in (2016) çalışmalarını desteklemektedir. Bu çalışmada ele alınan görüşleri destekleyen Johnson ve Christensen (2008), nitel araştırmacıların araştırdıkları konuların sınırlarını belirleyemediklerini ve genellikle araştırdıkları konudan farklı veriler sunan örneklere yöneldiklerini bildirmişlerdir.

Alanyazında çoğunlukla karşılaşılan ve bu çalışmada ele alınan bir diğer sorun da örnek hacmidir. Alanyazındaki çalışmalar ya çok fazla örneklem üzerinde veya çok az örneklemde elde edilen verilerle yürütülmüştür. Bu belirlemeyi destekleyen Henwood (2014), 'kutsal skor çabası' olarak tanımladığı bu durumun nedenini, araştırmacıların örneklem sayısını kutsallaştırması olarak açıklamıştır. Guba ve Lincoln (1982) ile Patton'ın (2005) görüşlerini destekler bir biçimde bu çalışmada daha çok sayıda örneğin daha fazla ayrıntı verebileceği ve evreni daha iyi yansıtacağı görüşü hatalı bir görüş olarak değerlendirilmektedir. Nitel araştırmalarda örneklem niceliği değil, niteliği önemlidir. Yani nitel araştırmalarda örnekten elde edilecek verinin zenginliği, fazla sayıda örneği içeren ancak aynı veriyi tekrarlayan örneklem tercih edilmektedir. Alanyazında bu yanlış gereği çok büyük hacimde örnekler üzerinde yürütülen nitel çalışmalara rastlanılmaktadır. Maxwell (2012), bu sorunun temelinde nicel araştırma geleneğinin araştırmacılar üzerindeki baskınlığı olduğunu bildirmektedir.

Bu araştırmada belirginleştirilen bir diğer sorun da nitel araştırma yöntemlerinde örneklem seçimi ve büyüklüğü konusunda belirlenmiş bir kural veya formül bulunmadığıdır. Bu görüşü destekleyen Cochran (2007), araştırmacıların örneklem yöntemini ve büyüklüğünü, araştırmanın bağlamı kapsamında belirlediğini bildirmektedir. Bu araştırma kapsamında ele alındığı şekliyle örneklem büyüklüğü, belirli bir formüle veya nicel çoğunluğa göre değil, Lewis (2015), Charmaz (2011) ve Duffy'nin (1985) de savunduğu şekilde, örnekten elde edilecek zengin bilgi miktarına göre belirlenmelidir. Guba ve Lincoln (1982) ile Denzin ve Lincoln'un (2008) görüşlerini destekleyen ve bu araştırmada ele alındığı biçimiyle ideal örneklem büyüklüğü, verilerin doyuma ulaştığı ve verilerin döngüsel olarak tekrarlanmaya başladığı noktadır. Bu nokta araştırma örneklemine ideal büyüklüğünü belirlemektedir.

Bu çalışmada ele alınan başka bir sorun, araştırmacıların örneklem yöntemlerini araştırmanın doğasına göre değil, kendi imkanlarına ve bilgi düzeyine göre belirlemeleridir. Araştırmacının, araştırdığı konu ile ilgili daha kullanışlı yöntemler olsa da alıştığı, bildiği ve erişebildiği yöntemleri tercih etmesi, yöntemsel bir hatadır. Çalışmanın bu sonucu, Liamputtong'un (2013) çalışması

ile benzerlik gösterir. Liamputtong (2013), araştırmacıların kolay ulaşılabilir örneklem tercih ettiklerini, uygulaması zor veya kendi araştırmalarını daha üst bir seviyeye taşıyacak yöntemleri, kendi imkanlarına tercih ettiklerini bildirmektedir. Bu çalışmada belirlenen sorunları destekleyen Holloway ve Galvin (2016), araştırmacıların yöntem bilgilerinin zayıf olduğunu ve veri toplama aşamasında örneklemin özelliklerini bilmedikleri için derinleşmiş durumları yansıtacak örnekleme yöntemlerini de kullanamadıklarını bildirmişlerdir. Nitel bir araştırma eldeki imkanlar çerçevesinde sürdürülse de bilime katkı yapacak aykırı durumların keşfi, farklı örnekleme yöntemlerinin denenmesi ile mümkün olabilir.

Çalışmada alanyazında güncel olarak bulunan ve araştırmacıların kullanabileceği çok sayıda örnekleme yöntemine değinilmiş; ancak araştırmacıların kendi içinde buldukları imkanları veya gerçekliklerini, farklı yöntemlere tercih ettikleri belirlenmiştir. Bu araştırmanın önemli bir sonucu olarak alanyazındaki çok sayıda araştırmacının ‘kolay ulaşılabilir örnekleme’ yöntemini kullandığıdır. Basit bir alanyazın taraması ile belirlenebilecek bu durum, nitel araştırmaların bilimselliğine yönelik eleştirilerin de kaynağını oluşturmaktadır. Söz konusu eleştirilerden biri Erkuş (2015) tarafından getirilmiş ve aynı yöntemi her defasında farklı konuları araştırmakta kullanan bir araştırmacının bilimselliği, araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği sorgulanmıştır. Aynı olguyu farklı ve daha sofistike örnekleme yöntemleriyle incelemek yerine, araştırmacılar kendi imkanları ölçüsünde ulaşabildikleri örneklem tercih etmektedirler. Bu çalışma ile betimlenen bu sorun, Kerlinger ve Lee (1999) ile Bernard’ın (2011) çalışmalarında eleştirilmektedir. Bernard (2011), araştırmacıların daha sofistike yöntemleri bilseler dahi kolay olana yöneldiklerini; Kerlinger ve Lee (1999) ise maddi imkanların daha farklı örneklem yöntemlerini denemeyi zorlaştırdığını bildirmişlerdir.

Araştırma kapsamında belirlenen ve araştırmacılara yön göstereceği umulan öneriler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Nitel araştırmalarda örneklem yöntemi belirlemeden önce, alanyazında bulunan farklı örneklem yöntemlerinin kullanıldığı çalışmaların incelenmesi ile örneklem ve örneklem yöntemi seçimi kolaylaştırılabilir.
- Örnek sayısından ziyade örnekten elde edilen verinin zenginliği önemli olduğundan, zengin veriye ulaşacak amaçlı örnekler belirlenmelidir. Amaçlı örneklem belirlemesi büyük ölçüde tecrübeyle kazanıldığından, araştırmacının daha önce bu çalışmaları yürütmüş bir araştırmacıdan danışmanlık hizmeti alması veya tecrübeli bir araştırmacıyı mentor olarak belirlemesi önerilebilir.
- Öncelikle lisans ve lisansüstü düzeyi eğitimlerde örneklem seçimi ve örneklem seçimi yöntemleri daha anlaşılabilir kuramsal ve araştırmacılara yön gösterecek uygulamaları da içeren interaktif bir içerikle sunulmalıdır.

- Araştırmacıların nicel ve nitel çalışmanın tüm aşamalarını yaparak ve yaşayarak öğrenmeleri, onların ileride yapacağı çalışmalar için temel teşkil edeceğinden bu süreçte etkili danışmanlık hizmeti sunulmalıdır.
- Nitel yöntemlerle yürütülmüş tez, makale ve diğer akademik raporları değerlendiren jüri ve hakem kurullarının asgari ölçme bilgisine sahip olması önemli bir ön koşul olarak belirlenmelidir.
- Nitel yöntemlerle yürütülmüş tez, makale ve diğer akademik raporlarda, araştırmacının yöntem bölümünün ayrıntılı olarak açıklanması; örneklemin seçilme nedenlerinin gerekçelendirilmesi ve görüşme kayıtları da dahil olmak üzere örnekleme üzerinde yürütülen her tür işlemin belgelenmesi gereklidir.

Bu çalışma özellikle nitel araştırmaların sürdürüldüğü sosyal bilimlerde alanyazınında karşılaşılan örnekleme belirleme, örnekleme büyüklüğü sorunları ve örnekleme yöntemlerinin kavramsallaştırılması noktasında kuramsal ve uygulamaya dönük bir altyapı sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Etik bir düzlemde ziyade, metodolojik kaygılarla yürütülen bu çalışmanın temel güdüsü, özellikle Türkçe alanyazınında karşılaşılan hatalı nitel araştırma raporlarıdır. İleride yapılacak araştırmalar için bu ve benzeri araştırmaların temel alınması ile alanyazınıdaki kavramsal kargaşa azaltılabilir. İleride yapılacak araştırmaların özellikle farklı örnekleme yöntemlerini ele alacak kuramsal yapılara sahip olması, hatalı örnekleri ifşa edecek etik yönelimleri içermesi ve bu araştırmacının hacmi düşünülerek yer verilemeyen iyi veya hatalı çalışma örneklerine yer verilmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Baltacı, A. (2017). Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 3(1), 1-15.
- Bernard, H. R. (2011). *Research Methods in Anthropology: Qualitative And Quantitative Approaches*. New York: Rowman Altamira.
- Britten, N. (1995). Qualitative Research: Qualitative Interviews In Medical Research. *Bmj*, 311(6999), 251-253.
- Bryman, A. (2007). Barriers To Integrating Quantitative And Qualitative Research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1(1), 8-22.
- Charmaz, K. (2011). Grounded Theory Methods in Social Justice Research. *The Sage Handbook Of Qualitative Research*, 4, 359-380.
- Cochran, W. G. (2007). *Sampling Techniques*. New York: John Wiley & Sons.
- Coyne, I. T. (1997). Sampling in Qualitative Research. Purposeful And Theoretical Sampling; Merging Or Clear Boundaries?. *Journal of Advanced Nursing*, 26(3), 623-630.

- Creswell, J. W. (2013). *Research Design: Qualitative, Quantitative, And Mixed Methods Approaches*. New York: Sage.
- Creswell, J. W. & Clark, V. L. P. (2016). *Designing And Conducting Mixed Methods Research*. New York: Sage.
- Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (2008). *The Landscape Of Qualitative Research*, New York: Sage.
- Duffy, M. E. (1985). Designing Nursing Research: The Qualitative-Quantitative Debate. *Journal of Advanced Nursing*, 10(3), 225-232.
- Erkuş, A. (2015). “Nitel” ve Türevleri (“Alternatif ölçme”, “Çoklu” ve “Duygusal zekâ”): Ne, Niçin ve Nereye Doğru?. *İlköğretim Online*, 14(3), 1-17.
- Eysenbach, G. & Till, J. E. (2001). Ethical Issues in Qualitative Research On Internet Communities. *Bmj*, 323(7321), 1103-1105.
- Flick, U. (2014). *An Introduction To Qualitative Research*. New York: Sage.
- Gelo, O., Braakmann, D., & Benetka, G. (2008). Quantitative And Qualitative Research: Beyond The Debate. *Integrative Psychological And Behavioral Science*, 42(3), 266-290.
- Grix, J. (2010). *The Foundations Of Research*. London: Palgrave Macmillan.
- Guba, E. G. & Lincoln, Y. S. (1982). Epistemological And Methodological Bases Of Naturalistic Inquiry. *Educational Technology Research and Development*, 30(4), 233-252.
- Haverkamp, B. E. (2005). Ethical Perspectives On Qualitative Research In Applied Psychology. *Journal of Counseling Psychology*, 52(2), 146.
- Henwood, K. (2014). Qualitative Research. *Encyclopedia of Critical Psychology*, 1611-1614.
- Hesse-Biber, S. N. & Leavy, P. (2010). *The Practice Of Qualitative Research*. New York: Sage.
- Holloway, I. & Galvin, K. (2016). *Qualitative Research In Nursing And Healthcare*. New York: John Wiley & Sons.
- Johnson, B. & Christensen, L. (2008). *Educational Research: Quantitative, Qualitative, And Mixed Approaches*. New York: Sage.
- Kerlinger, F. N. & Lee, H. B. (1999). *Foundations Of Behavioral Research*. New York: Harcourt College Publishers.
- Kothari, C. R. (2004). *Research Methodology: Methods And Techniques*. New Age International.
- Lewis, S. (2015). Qualitative Inquiry And Research Design: Choosing Among Five Approaches. *Health Promotion Practice*, 16(4), 473-475.

- Liamputtong, P. (2013). *Qualitative Research Methods (4th ed.)*. South Melbourne: Oxford University Press.
- Luborsky, M. R. & Rubinstein, R. L. (1995). Sampling In Qualitative Research: Rationale, Issues, And Methods. *Research on Aging*, 17(1), 89-113.
- Marczyk, G., DeMatteo, D., & Festinger, D. (2005). *Essentials Of Research Design And Methodology*. New York: John Wiley & Sons Inc.
- Marshall, M. N. (1996). Sampling For Qualitative Research. *Family Practice*, 13(6), 522-526.
- Marshall, C. & Rossman, G. B. (2014). *Designing Qualitative Research*. New York: Sage.
- Maxwell, J. A. (2012). *Qualitative Research Design: An Interactive Approach* (Vol. 41). New York: Sage Publications.
- Mays, N. & Pope, C. (2000). Qualitative Research In Health Care: Assessing Quality In Qualitative Research. *BMJ: British Medical Journal*, 320(7226), 50.
- McMillan, J. H. (1996). *Educational Research: Fundamentals For The Consumer*. New York: HarperCollins College Publishers.
- McNabb, D. E. (2015). *Research Methods For Political Science: Quantitative And Qualitative Methods*. London: Routledge.
- Merriam, S. B. (1988). *Case Study Research in Education: A Qualitative Approach*. London: Jossey-Bass.
- Mertens, D. M. (2014). *Research And Evaluation in Education And Psychology: Integrating Diversity With Quantitative, Qualitative, And Mixed Methods*. New York: Sage.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. New York: Sage.
- Morgan, D. L. & Morgan, R. K. (2008). *Single-Case Research Methods For The Behavioral And Health Sciences*. SAGE Publications.
- Neuman, L. W. (2014). *Social Research Methods: Qualitative And Quantitative Approaches* (Seventh Ed.). Essex: Pearson Education Limited.
- Neuman, W. L. & Robson, K. (2014). *Basics Of Social Research*. Toronto: Pearson Canada.
- Newman, I. & Benz, C. R. (1998). *Qualitative-Quantitative Research Methodology: Exploring The Interactive Continuum*. New York: SIU Press.

- Onwuegbuzie, A. J. & Leech, N. L. (2005). On Becoming A Pragmatic Researcher: The Importance Of Combining Quantitative And Qualitative Research Methodologies. *International Journal Of Social Research Methodology*, 8(5), 375-387.
- Onwuegbuzie, A. J. & Collins, K. M. (2007). A Typology Of Mixed Methods Sampling Designs In Social Science Research. *The Qualitative Report*, 12(2), 281-316.
- Owen, S. (2001). The Practical, Methodological And Ethical Dilemmas Of Conducting Focus Groups With Vulnerable Clients. *Journal of Advanced Nursing*, 36(5), 652-658.
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative Research*. New York: John Wiley & Sons, Ltd.
- Popper, K. (2005). *The Logic Of Scientific Discovery*. New York: Routledge.
- Punch, K. F. (2013). *Introduction To Social Research: Quantitative And Qualitative Approaches*. New York: Sage.
- Reichardt, C. S. & Rallis, S. F. (1994). The Qualitative-Quantitative Debate: New Perspectives. *New Directions For Program Evaluation*, 61, 1-98.
- Rolfe, G. (2006). Validity, Trustworthiness And Rigour: Quality And The Idea Of Qualitative Research. *Journal of Advanced Nursing*, 53(3), 304-310.
- Rubin, A. & Babbie, E. R. (2016). *Empowerment Series: Research Methods For Social Work*. Boston: Cengage Learning.
- Sale, J. E., Lohfeld, L. H., & Brazil, K. (2002). Revisiting The Quantitative-Qualitative Debate: Implications For Mixed-Methods Research. *Quality and Quantity*, 36(1), 43-53.
- Sandelowski, M. (1986). The Problem Of Rigor in Qualitative Research. *Advances in Nursing Science*, 8(3), 27-37.
- Schmidt, F. L. & Hunter, J. E. (2014). *Methods Of Meta-Analysis: Correcting Error And Bias In Research Findings*. New York: Sage.
- Shenton, A. K. (2004). Strategies For Ensuring Trustworthiness in Qualitative Research Projects. *Education for Information*, 22(2), 63-75.
- Seidman, I. (2013). *Interviewing As Qualitative Research: A Guide For Researchers in Education And The Social Sciences*. Columbia: Teachers College Press.
- Silverman, D. (2013). *Doing Qualitative Research: A Practical Handbook*. New York: Sage.
- Smith, J. K. & Heshusius, L. (1986). Closing Down The Conversation: The End Of The Quantitative-Qualitative Debate Among Educational Inquirers. *Educational Researcher*, 15(1), 4-12.

- Strauss, A. & Corbin, J. (2014). *Basics Of Qualitative Research Techniques*. New York: Sage Publications.
- Tashakkori, A. & Teddlie, C. (2010). *Sage Handbook Of Mixed Methods in Social & Behavioral Research (2nd Ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Travers, M. (2001). *Qualitative Research Through Case Studies*. Sage.
- Trotter, R. T. (2012). Qualitative Research Sample Design And Sample Size: Resolving And Unresolved Issues And Inferential Imperatives. *Preventive Medicine*, 55(5), 398-400.
- Vogt, W. P., Gardner, D. C., & Haefele, L. M. (2012). *When To Use What Research Design*. New York: Guilford Press.
- Watson, K., Handal, B., Maher, M., & McGinty, E. (2017). Globalising The Class Size Debate: Myths And Realities. *Journal of International and Comparative Education (JICE)*, 72-85.
- West, W. (2001). Beyond Grounded Theory: The Use Of A Heuristic Approach To Qualitative Research. *Counselling and Psychotherapy Research*, 1(2), 126-131.
- Whittemore, R., Chase, S. K., & Mandle, C. L. (2001). Validity in Qualitative Research. *Qualitative Health Research*, 11(4), 522-537.